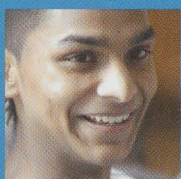

KLEIO

NR 4 | JUNI 2007 | JAARGANG 48

Interview
met Joris
Luyendijk

Wie verzint
de leukste
geschiedenisles?

Kijkje in
de keuken van
een pilotschool

Algemeen Bestuur VGN

Jan-Maarten de Wit
*voorzitter (Cevo en Cito/
tweede fase, Kleio)*
Van den Berghweg 13
6942 ZL Didam
Tel. 0316 - 226 568
jm.dewit@liemerscollege.nl

Wendy Hinke-Michels
*secretaris (commissie VAVO,
Commissie havo/vwo)*
Anninksweg 72
7557 AH Hengelo
Tel. 074 - 242 96 86
mwinkle@hotmail.com

Maud Knook
*penningmeester
(commissie Didactiek en
activiteiten)*
Ertskade 133
1019 ED Amsterdam
Tel. 020 - 418 55 10
piketknook@planet.nl

Marjan de Groot-Reuvekamp
*vice-voorzitter
(commissie PABO; SLO)*
Rompertdreef 26
5233 EK Den Bosch
Tel. 073 - 64a2 06 92
p.m.degroot@home.nl

Wim Duyff
*(commissie vmbo, nieuwe
onderbouw)*
Karnstraat 6
1445 KT Purmerend
Tel. 0299 - 649 870
w.duyff@planet.nl

Maas van Egdom
(redactie website)
Serenadestraat 19
2402 JD Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 415 071
mvanegdom@wanadoo.nl

Berichten voor de VGN
Bestuur kunt u mailen of
opsturen aan de secretaris,
Wendy Hinke. Kleio is het
blad van de Vereniging van
docenten in geschiedenis en
staatsinrichting in Nederland
(VGN). Leden ontvangen het
gratis. Wilt u lid worden?
Aanmelding is mogelijk via
de VGN-site.

VGN giro: 128701 t.n.v.
penningmeester VGN Stiens
E-mail: vgn-kleio@orange.nl
Website: www.vgnkleio.nl

Redactie Kleio

Jan van Oudheusden
hoofdredacteur
Massenetstraat 21
5144 WP Waalwijk
Tel. 0416 - 33 74 30
jan.oudheusden@home.nl

Hans Pols
secretaris
Van Aerssenstraat 140
2582 JT Den Haag
Tel. 070 - 350 13 80
j.pols@penta.nl

Joke Noordstrand
bladmanager
Lorentzplein 18
2012 HG Haarlem
Tel. 023 - 532 99 04
j.noordstrand@worldmail.nl

Martijn Strobos
redacteur Kleiokrant
Splinterlaan 12
2352 SJ Leiderdorp
Tel. 071 - 589 40 20
mstr@davinci-leiden.nl

Carla van Boxtel
Langemeijerstraat 13
5473 GS Heeswijk-Dinther
Tel. 0413 - 29 29 96
c.vanboxtel@planet.nl

Stefan Boom
Graaf Janlaan 46
1412 GH Naarden
Tel. 035 - 694 87 42
s.boom@hccnet.nl

Ger van der Drift
Bouwlust 193
3162 SB Rhooen
Tel. 010 - 481 22 43
g.vanderdrift@penta.nl

Erik Joosse
Hooglandse
Kerkgracht 30
2312 HV Leiden
Tel. 071 - 512 81 31
ejoosse@yahoo.com

Juul Lelieveld
eindredacteur
Tooropstraat 171
6521 NL Nijmegen
Tel. 024 - 360 22 83
redactie@juul.nl

Uitgever: SchoolBV
Opmaak: Fizz reclame com-
municatie

Fotografie: Saskia Lelieveld
Met dank aan de leerlingen
en docenten van het Liemers
College, Zevenaar

Druk: Drukkerij Giethoorn Ten
Brink, Meppel

ISSN 0165-6449

Kopij voor de Kleiokrant kunt
u sturen naar Martijn Strobos.
Neem voor informatie over
adverteren in Kleio contact op
met Joke Noordstrand.

COLOFON

Contributies 2007

Zoals tijdens de jaarvergadering besloten zullen de contributie en het abonnementsgeld per 1-1-2007 met € 10,- worden verhoogd. Voor toelichting zie het financiële jaarverslag over 2006.

• Salaris t/m LB6	€ 60,-
• Salaris vanaf LB7	€ 70,-
• Docent met drie of meer vakken	€ 45,-
• Baan van minder dan 0,6 fte	€ 50,-
• Kennismakingslid
(alleen voor studenten)	€ 35,-
• Buitengewone leden, pensioen, VUT	€ 55,-
• Partnerlidmaatschap	€ 80,-

Abonnement:

• Binnenland	€ 71,-
• Buitenland, Europa	€ 75,-
• Buitenland, overig	€ 85,-
• Losse nummers	€ 18,-

incl. verzendkosten

VAN DE REDACTIE

Kent u als docent dat opgeluchte gevoel, als het moment daar is dat je na tientallen correctie-uren een punt mag zetten achter de laatste kandidaat? Dit keer schoot ik echter in een acute dip. Wat bleek? De havo-kandidaten scoorden gemiddeld amper de helft van het maximaal te behalen puntenaantal. Al mijn lesinspanningen bleken boter aan de galg. Ze hadden langdurig naar het plafond van de examenzaal zitten staren, naar ik vernam. Eén ding hadden ze echter wel onthouden: het wereldhistorische feit dat schoolmeisjes rond 1900 hun breiwerkjes mee naar huis mochten nemen. Dat bleek inderdaad in de stofomschrijving te staan. Zo was ik dankzij de leerlingen toch weer een beetje wijzer.

Gelukkig bestaat er op ons vakterrein altijd weer de troost van een voortdurende stroom boeken om van te smullen. Zoals die nieuwe

pil van Robin Lane Fox. Of de bestseller van onze eigen Joris Luyendijk, die ons hier in Kleio een hart onder de riem steekt: 'Inspirerende geschiedenisdocenten,' zegt hij, 'zijn in onze polariserende informatiemaatschappij belangrijker dan ooit!' U en ik zouden elders meer kunnen verdienen, zo vervolgt hij, maar wij kiezen ervoor onze talenten maatschappelijk van nut te laten zijn, want je wordt gelukkiger als je iets zinvol met je leven doet.

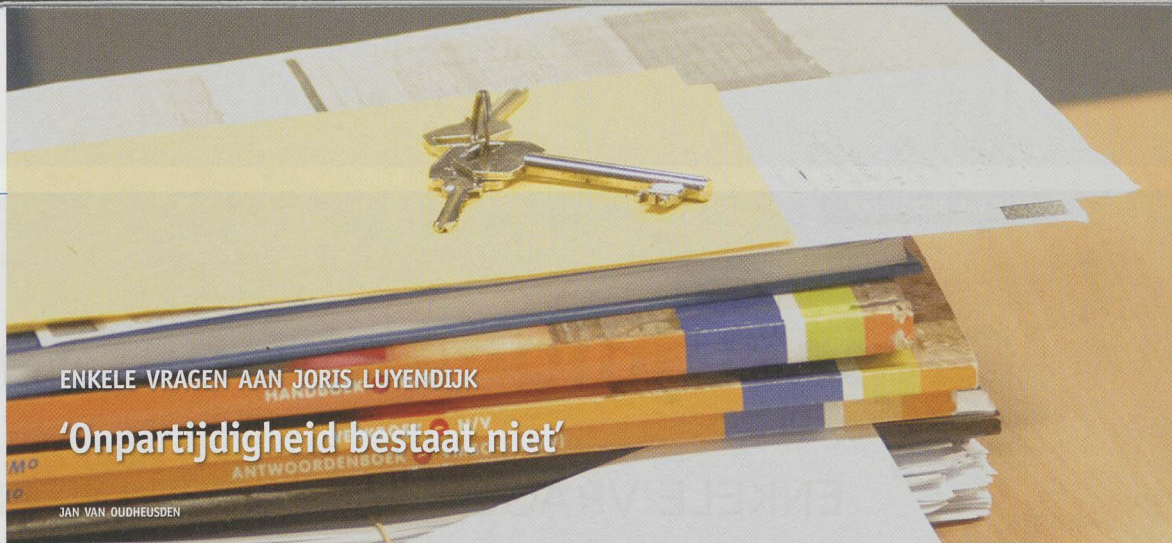
Daar kunnen we weer even mee vooruit! En alsof deze woorden al niet voldoende inspiratie bieden, bericht Kleio u onder meer ook over de les van het jaar, en laat zij u rondneuzen in de keuken van een pilotschool. Ik wens de collega's een goede afwikkeling van het ten einde spoedende schooljaar!

Jan van Oudheusden

Leden- en abonnementenadministratie

Administratiekantoor
H. Adema,
Aldlansdyk 50
9051 DH Stiens

Tel 058 - 257 54 47
Fax 058 - 257 39 99
henk_adema@hotmail.com

4

ENKELE VRAGEN AAN JORIS LUYENDIJK

'Onpartijdigheid bestaat niet'

JAN VAN OUDHEUSDEN

LES VAN HET JAAR

8

Prijsvraag als stimulans voor het geschiedenis- onderwijs op het vmbo

EMMA LOS

GESCHIEDENIS BLIJFT EEN VAK APART!

12

De positie van het vak geschiedenis in het vmbo

WIM DUYFF

TERUG NAAR DE JAREN VIJFTIG?

14

Vernieuwde kerndoelen geschiedenis voor het basisonderwijs

GERBEN DE VRIES

ORIËNTATIEKENNIS IN DE PRAKTIJK

25

Een rondgang in de didactische keuken van een pilotschool

MARIANNE BAAS

EN VERDER

20

VGNieuws

22

Boek van de maand

32

Studiedag commissie PA-BO

34

Boeken

36

Recensies

42

Kleiokrant

'Onpartijdigheid bestaat niet'

ENKELE VRAGEN AAN JORIS LUYENDIJK

Maandenlang voerde *Het zijn net mensen* van journalist Joris Luyendijk de hitlijsten aan. Verslag doen vanuit dictaturen zou zinloos zijn, zo viel eruit op te maken. Zijn er parallellen tussen de taak van de journalist en die van de geschiedenisdocent?

Joris Luyendijk (1971) is een van onze bekendste journalisten. Hij woonde tussen 1998 en 2003 in Caïro, Beiroet en Oost-Jeruzalem en maakte reportages voor *De Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, het Radio 1- journaal en het NOS Journaal. Eerder schreef hij *Egypte – Een goede man slaat soms zijn vrouw* en *Een tipje van de sluier*. Zijn boek *Het zijn net mensen* is een ontvullend boek over de journalistieke zeden. Inmiddels is Luyendijk een veelgevraagde tv-persoonlijkheid geworden. Maar na alle lof werd hij eindelijk ook eens stevig van repliek gediend.

Collega's vroegen zich af: is het werkelijk zo bar en boos gesteld met de kloof tussen de realiteit en de beeldvorming? In april ging Luyendijk het openbare gesprek aan met journalisten, om te kijken hoe oorlogsjournalistiek beter kan. Voor Kleio was de vraag relevant welke lessen geschiedenisdocenten uit deze discussie kunnen trekken. Op mijn vraag of het geschiedenisonderwijs zijn persoonlijkheid al vroeg heeft gevormd, antwoordt Joris Luyendijk helaas ontkennend. Hij moet bekennen: 'Het vak geschiedenis heb ik al in de vierde klas van de middelbare

Kuni Takahashi / WPN / Hollandse Hoogte

school laten vallen!' Hoe graag hadden wij een directe link gelegd tussen een wijze, motiverende geschiedenisdocent en deze schitterende journalistieke loopbaan!

De foto op de voorpagina van zijn boek heeft hij weloverwogen gekozen: een Palestijnse vlagzwaaiër voor het oog van westerse camera's. Het lijkt alsof er een show wordt opgevoerd. Ergens in zijn boek vraagt Luyendijk zich dan ook af: 'Waren er camera's omdat er wat gebeurde, of gebeurde er wat omdat er camera's waren?' Maar beelden van woedende moslims zijn niet altijd per definitie geësceneerd. Luyendijk: 'Dat zou betekenen dat hetzij moslims nooit woedend zijn en beelden ervan dus moeten worden geësceneerd, of dat moslims zich nooit woedend laten filmen. Beide implicaties lijken mij ver gezocht. Ik heb die foto op de voorpagina gekozen, niet omdat er een moslim op stond – dat kan ik niet eens weten, misschien was die Palestijn christen – maar omdat het tafereel in één beeld samenvatte waar mijn boek over gaat: hoe worden vertrouwde beelden eigenlijk geproduceerd?'

Collega-journalisten blijken de voorgekookte informatie van de ministeries van Informatie in het Midden-Oosten kennelijk voor zoete koek te slikken. Ook is er een neiging blind te varen op de persbureaus. Hoe valt dat te verkla-

ren? Toch niet alleen uit gemakzucht?

'Collega's slikken het niet voor zoete koek en ze varen niet blind. Collega's weten net zo goed als ik hoe onbetrouwbaar die ministeries zijn, en hoe beperkt die persbureaus. Het punt is: er is geen alternatief, informatie moet betrouwbaar en verifieerbaar zijn, alleen dat kan niet in een dictatuur waar alles geheim is, en dus beperken de persbureaus zich tot wat wel verifieerbaar is:

'INSPIRERENDE GESCHIEDENISDOCENTEN ZIJN BELANGRIJKE DAN OIT'

aanslagen, natuurrampen, Arabische Liga. Het probleem is dus niet gemakzucht, het probleem is dat zelfs als je beter weet – en vrijwel iedereen weet beter – je toch veroordeeld bent tot die ministeries van Informatie die jouw bewegingsvrijheid beperken, en de persbureaus die een nieuwsstroom creëren. Het is een fundamentele denkfout dat het probleem bestaat uit gemakzucht. Was het maar zo simpel, dan kon je het met disciplinerende maatregelen oplossen.'

De val van het standbeeld van Saddam Hoessein in 2003 wordt opgevoerd als hét voorbeeld van mediamanipulatie door de Amerikanen. Zijn wij er dan destijds echt allemaal massaal ingetrapt? Hoe valt te voorkomen dat

'Dat valt niet te voorkomen, want mediamanipulatie gebeurt door de beste reclame- en communicatiebureaus. Het enige dat je kunt doen is bij al het nieuws dat je binnenkrijgt, altijd de mogelijkheid van manipulatie open te houden. Zeker wanneer een beeld wordt geleverd door een regering die zelf sterk profiteert van dat beeld, zoals in 2003. Het idee dat als er iets misgaat, bijvoorbeeld mediamanipulatie, je maatregelen kunt nemen om te voorkomen dat het nog eens gebeurt, gaat voorbij aan de wijze waarop de wereld in elkaar zit. Het impliceert ook een maakbaarheidsgedachte die volgens mij niet houdbaar is.'

U schrijft: 'Onpartijdig nieuws inzake Israël en de Palestijnen bestaat niet.' Heeft de betrokken geschiedenisdocent dan wel een kans om de nieuwsfeiten toch eerlijk op te dienen?

'Je kunt het erbij zeggen, dat onpartijdigheid niet bestaat. Verschillende kampen hebben een radicaal verschillende narratief over wat er rond Israël en de Palestijnen gebeurt. Zo radicaal verschillend, dat ze het zelfs niet eens zijn over de vraag waarover ze het oneens zijn. Je zou dan de vier of vijf belangrijkste perspectieven, inclusief eigen vocabulaire en selectie uit de wereld-geschiedenis van Cruciale Gebeurtenissen, naast elkaar

'IK ZOU WEL EENS EEN OBJECTIEF SCHOOLBOEKJE WILLEN ZIEN'

kunnen zetten. En steeds zou je dan ontdekken: hé, in het perspectief van Hezbollah is de good guy... Hezbollah! Als op mijn school geschiedenis zo was gegeven, had ik het vak misschien niet laten vallen.'

If it bleeds, it leads...

Wie het boek leest, stuit op legio factoren die de journalist ter plekke verhinderen de werkelijkheid voor zijn thuisfront bloot te leggen. Voor het leven van alledag in een miljoenenstad als Caïro bestaat bijvoorbeeld maar weinig lezersinteresse, want daar vloeit geen bloed bij. De stelregel is en blijft: *if it bleeds, it leads*. Als Israël in het spel is, wekt dat doorgaans veel meer belangstelling dan als er zich iets tussen Arabieren afspeelt: *Jews are news*. Wie geen Arabisch kent, kan eigenlijk geen Midden-Oosten-journalist zijn, maar je zou ze de kost niet willen geven die zich met Engels behelpen. En dan is er het welbekende fenomeen van *embedded journalism*: alleen als je je door het leger laat inlijven, mag je als reporter met de jongens mee op patrouille. Op de vraag van de journaallezer: 'En, hoe is de stemming daar in Amman?' moet je eigenlijk altijd het antwoord schuldig blijven, want in dictaturen zijn geen opiniepeilingen voorhanden. Het wordt dus al gauw natte-vingerwerk. Nóg zo'n verstorende factor is hetgeen wordt uitgedrukt door het adagium *there is money in the flag*: het kordate

optreden van de Amerikanen voerde in de Irak-oorlog de boventoon, en beslist niet de compassie met oorlogsgetroffenen. Zijn al die factoren inderdaad beletselen om je werk als journalist goed te doen?

Luyendijk: 'Kijk, zo'n uitdrukking als 'gewoon goed zijn werk doen', dan zit je er al naast. Er is niet zoiets als gewoon je werk doen, want je maakt altijd keuzes. Er is geen gewone, dat wil zeggen vanzelfsprekende, keuze in waarover je bericht, vanuit welke invalshoek, wie je daarbij hoort en niet hoort, en over welke kwesties in welke volgorde. Representatie is altijd politiek, dat weten geschiedenisdocenten toch ook? Hoeveel aandacht besteden zij aan vrouwenonderdrukking, Nederlandse mensenrechtenschendingen in Indonesië, de vakbeweging, intelligent design? Verder bestaan bij journalistiek die hindernissen en barrières natuurlijk. Ik denk trouwens dat de Verenigde Staten niet alleen staan in hun nationalisme zonder compassie; heb je al eens een lijk van een door Nederland gedode Talibanstrijder op het nieuws gezien?'

Kijken we eens naar de zomeroorlog van 2006 tussen Israël en Hezbollah: had je toen als goede journalist niet alleen over die oorlog, maar vooral ook over de mediaoorlog moeten berichten?

'Helemaal mee eens. Want de beeldvorming over die oorlog is van grote invloed op het verloop van de oorlog. Als heel het Westen woedend reageert op beelden van dode Libanese kindertjes, dan worden westerse regeringen gedwongen stelling tegen Israël te nemen. Hoe wordt het hele Westen woedend? Door dagelijkse beelden van dode Libanese kindertjes plus hartverscheurende human interest verhalen. Dus de beslissing hoeveel beelden en hoeveel hartverscheurende verhalen je brengt uit Libanon, beïnvloedt de vraag hoe lang Israël kan doorgaan met het inzetten van zijn militaire overwicht.'

Hoe voorkom je dat je gemanipuleerd wordt? Een journalist kan geen objectief waarnemer zijn, u noemt dat de mythe van 'the fly on the wall'.

'De fly on the wall gaat over de mythe dat betrokkenen zich niet bewust zouden zijn van de aanwezigheid van camera's, en dus niet calculerend bezig zouden zijn om journalisten voor hun karretje te spannen, of althans: om hun gedrag aan te passen aan de aanwezigheid van camera's. Voorkomen dat je wordt gemanipuleerd lijkt me heel hoog gegrepen. Maar je zou er eigenlijk af en toe bij moeten zeggen: 'mensen, u ziet nu wel deze beelden maar beseft: we zijn eerder bedonderd door deze regering.'

Asymmetrisch woordgebruik

U geeft staaltjes van asymmetrisch woordgebruik: we horen wel van 'bloedige aanslagen', maar nooit van 'bloedige bezetting'.

'Het is een leuk spel hoor, dit soort dingen verzamelen.

Je hoort nooit over 'gematigde westerlingen', over een 'joodse kernbom', over 'woedende westerse leiders', over een 'fel-anti-Arabische Amerikaanse president', over 'het enorme gevoel van vernedering onder Nederlanders als gevolg van de Tweede Wereldoorlog', over 'de Nederlandse bezetting van Indonesië', over 'het Nederlandse onafhankelijkheidsfeest in mei 1945'.

Israëlsche schoolboekjes: doen die nog altijd alsof er geen Palestijnen bestonden voor 1948, of hebben de 'New Historians' toch enige invloed gekregen?

'Geen idee. Overigens zou ik weleens een objectief schoolboekje willen zien. Wat staat erin, en wat niet, en op basis van welk objectief selectiecriterium? En bij welke bron hebben wij dan gecheckt dat juist die feiten het belangrijkste waren? En hoe weten we dan weer dat die bron objectief is?'

Moet er niet spoedig een onderzoek komen naar de Nederlandse politieke steun aan de VS bij de inval in Irak in 2003, ondanks dat het regeerakkoord dit blokkeert?

'Weet ik niet, er kunnen goede geopolitieke redenen zijn om niet te onthullen wat Nederland terug heeft gekregen in ruil voor die politieke steun. Waar ik wel een onderzoek naar zou willen, is hoe het Nederlandse *foreign policy establishment* zo makkelijk in die Amerikaanse leugens is getrapt, en wat sindsdien is ondernomen om herhaling te voorkomen. Dus laat die columnisten en commentatoren maar eens uitleggen waarom zij voor de oorlog waren, waar ze hun informatie vandaan haalden en waarom ze nooit zijn gaan kijken of het ook werkte, die Amerikaanse bevrijding.'

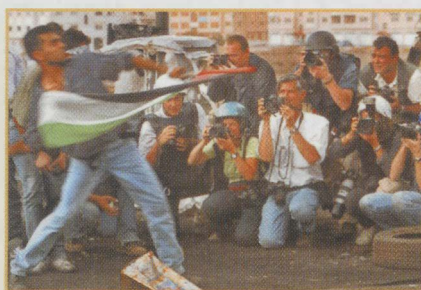
Hoe maken wij leraren kritische nieuwsconsumenten van onze leerlingen? Wat ziet u als bekend journalist en auteur als voornaamste taak van schoolboekschrijvers en geschiedenisdocenten?

'Ik denk dat inspirerende geschiedenisdocenten in onze polariserende informatiemaatschappij belangrijker zijn dan ooit. Hoe geef je mensen houvast te midden van de diversiteit aan perspectieven op de mens en de wereld? Hoe zet je een koepel boven al die perspectieven, bijvoorbeeld Israël en de Palestijnen? Een koepel waarin iedereen zich kan herkennen?'

'Je kan zeggen: het vak zit in crisis, zoals de kwaliteitsjournalistiek in crisis zit. Je kunt ook zeggen: wat geweldig dat ik in een tijd mag leven waarin grote veranderingen plaats vinden, en waarin ik mijn bijdrage daaraan kan leveren! Wat betreft de taak van schoolboekschrijvers en geschiedenisdocenten: feitenkennis is onontbeerlijk, je moet als journalist altijd uitgaan van de gemene deler van kennisniveau. Hoe lager die is, hoe minder je kunt uitleggen. Als niemand meer weet van de koloniale tijd, dan is fundamentalisme nooit meer

JORIS LUYENDIJK HET ZIJN NET MENSEN

BEELDEN UIT
HET MIDDEN-OOSTEN

F O D I U M

uit te leggen, omdat je iedere keer eerst die koloniale tijd moet neerzetten - en een artikel of tv-item kan maar één werkelijk nieuw informatie-element bevatten, daarna haken mensen af.'

'Feiten dus, en verder vaardigheden om die feiten van meer dan één kant te interpreteren en toe te passen. Om leerlingen te leren zien dat als een Israëlsche politicus zegt: 'Palestijnen zijn kakkerlakken, die moet je vergassen', dat je dan nog steeds twee radicaal verschillende verhalen met zo'n uitspraak kunt vertellen. Namelijk: Israëlsche politicus X wil Palestijnen vergassen, dit zei hij toen en toen daar en daar tegen die en die, etc. Of: In Israël is met grote afschuw gereageerd op uitspraken van X dat Palestijnen 'vergast' zouden moeten worden. Met het eerste verhaal zeg je: wat een akelig land, Israël, ze pleiten daar zelfs voor vergassing van hun vijand. Met het tweede verhaal zeg je: wat een fatsoenlijk land, Israël, zodra iemand iets abjects zegt, is er meteen brede afschuw.'

Betrokken docenten en journalisten

'Tja, en verder zouden geschiedenisboeken de betrokkenheid van docenten moeten cultiveren en vieren. Ik zie wel parallellen tussen betrokken journalisten en betrokken geschiedenisdocenten. Allebei scheppen we plezier in het overtuigend en beeldend presenteren van informatie aan een permanent naar afleiding zoekend publiek. Goede journalisten zowel als goede geschiedenisdocenten zouden elders veel meer geld en status kunnen halen, want onze vaardigheden zijn zeer gewild in een informatie-economie. Maar wij kiezen ervoor om onze talenten maatschappelijk van nut te laten zijn; volgens mij niet alleen uit engagement, maar ook omdat we beseffen dat je veel gelukkiger wordt als je iets zinvol met je leven doet!'

Met zo'n opstekertje kunnen we wel weer even vooruit!

Les van het Jaar

PRIJSVRAAG ALS STIMULANS VOOR HET GESCHIEDENIS- ONDERWIJS OP HET VMBO

Wie verzint de leukste geschiedenisles? Onderbouw-afdelingen van vmbo-scholen werden uitgenodigd om mee te dingen naar de Les van het Jaar, een initiatief van het promotiebureau voor Nederlandse Geschiedenis Anno, in samenwerking met de VGN en de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). Het doel is het geschiedenisonderwijs in de onderbouw van het vmbo een extra stimulans te geven.

De drie winnende lessen zullen binnenkort te downloaden zijn via anno.onderwijs.nl.

In oktober 2006 ontvingen alle vmbo scholen een deelnamepakket. Docenten werd gevraagd samen met hun leerlingen uit vmbo 1 en 2 een inspirerende les over de Nederlandse geschiedenis in te sturen. De les mocht over van alles gaan: discriminatie, familie, geloof, sport, muziek, de eigen stad of politiek. Dertig inzendingen waren het resultaat; vijf daarvan werden genomineerd. Op 20 maart presenteerden de uitverkoren scholen tijdens een feestelijke middag in theater De Flint, voor een volle zaal hun zelfbedachte les. Het theatergezelschap Young Stage uit Rotterdam leidde elke presentatie in met een korte act. Presentator Floris Roubos praatte de middag aan elkaar.

Unaniem

Nadat de verschillende presentaties de revue waren gepasseerd, bleken de leerlingjury – wier stem het zwaarst woog – en de vakjury het unaniem met elkaar eens: 'Een middeleeuwse stad' van het Zwolse Agnieten-

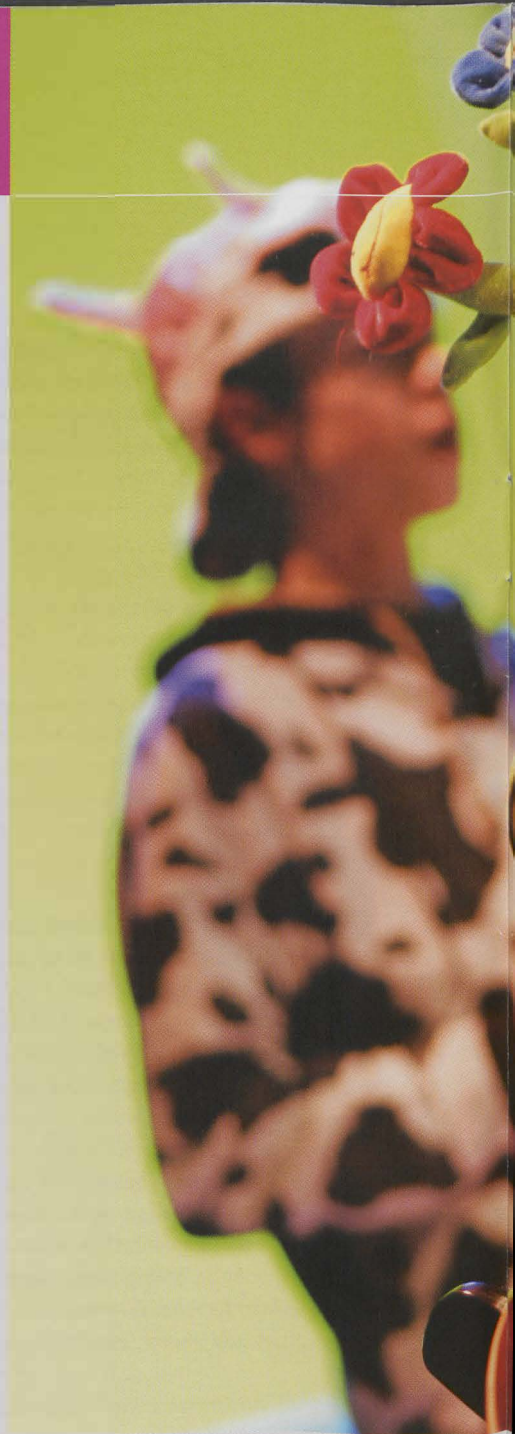

Foto: Bas Czerwinski

college, locatie Carolus Clusius, was de beste les van 2007. De leerlingen hadden een bijzondere rondleiding door Zwolle bedacht. Verkleed als pestlijder, beul, Hanze-handelaar of ridder vertelden ze op allerlei middeleeuwse locaties aan hun ouders, familieleden en voorbijgangers over het leven in die tijd. Zo wisten ze de geschiedenis van hun stad heel dichtbij te brengen. 'Door in een rol te kruipen komt de geschiedenis dicht bij jezelf te staan en leer je er meer van,' motiveerden leerlingjurylid Marcella en vakjuryvoorzitter James Kennedy hun beslissing. Anno-directeur Chris Groeneveld overhandigde het Agnietencollege daarop de Les van het Jaar-bokaal en een cheque van 5000 euro voor de vaksectie geschiedenis. De leerlingen van docente Jolanda Bosch wonnen een rapworkshop van de populaire bubblin' groep K-liber4life.

Tritetspel

De tweede prijs van 4000 euro ging naar ISW Oost uit Naaldwijk, locatie Chrysantenstraat, met de les 'Histo-

risch drieluik'. Onder leiding van docent Jan-Willem van den Beukel hadden de leerlingen door middel van archief-onderzoek en interviews hun eigen leven vergeleken met dat van hun grootouders en ouders, toen die zelf dertien waren. De ene leerling verwerkte dit vervolgens in een mooie film of powerpoint vol foto's, muziek en verhalen, de ander in een 'tritetspel' met auto's, voetballers en mode uit de tijd van de drie generaties. Vakjurylid Richard Beharry, vmbo-docent en als Teddo Juice bekend van K-liber4life: 'Zo'n les toont hoe creatief vmbo-leerlingen zijn. Je ziet waar ze sterk in zijn, hun positieve kanten worden benadrukt en tegelijkertijd doen ze historische kennis op.'

Polonaise

De derde prijs van 3000 euro ging naar BC Broekhin uit Roermond voor hun website over carnaval vroeger en nu. De presentatie werd passend afgesloten. In een vrolijke polonaise hosten de verklede leerlingen

Foto: Bas Czerwinski

over het podium, terwijl ze in onvervalst Limburgs een carnavalskraker lieten horen: 'Vastelaovend veeren veur zo...!'

Het Dr Nassaucollege uit Beilen en De Fontein uit Bussum vielen helaas buiten de prijzen. De eerste had zich met de les 'Echt levend verleden' ingeleefd in de Drentse prehistorie. Zo bakten de leerlingen potten en hakten ze pijlpunten op dezelfde manier als dat duizenden jaren geleden werd gedaan. Klas 2B van De Fontein had het zogenaamde 'Pruikenspel' ontworpen, waarmee ze spelenderwijs leerden over de revolutietijd. Verkleed als Napoleon en Robespierre beantwoordden

ze allerlei historische vragen waarmee ze puzzelstukjes konden winnen.

Creatieve lessen

Het doel van de Les van het Jaar is tweeledig. Aan de ene kant willen Anno, de VGN en SLO de vmbo-leerlingen actief laten deelnemen aan het geschiedenisonderwijs en hen enthousiasmeren. Aan de andere kant levert de wedstrijd nieuwe, interessante en creatieve lessen op. Doordat de drie beste lessen gedidactiseerd worden, zijn deze ideeën straks ook voor alle docenten beschikbaar.

Anno

Op www.anno.onderwijs.nl zijn tal van andere onderwijsinitiatieven te vinden die Anno de laatste jaren heeft ontwikkeld. 'Sp!ts in de klas' is een populair voorbeeld: de **Anno geschiedenis**krant die regelmatig bij het gratis dagblad **Sp!ts** verschijnt, is goed bruikbaar bij het geschiedenisonderwijs en wordt veel gebruikt. De onderwijsportal biedt docenten verschillende activiteiten en leermiddelen om leerlingen enthousiast te maken voor het verleden. Daarbij richt de site zich primair op het vmbo. De diverse producten op de onderwijsportal zijn zo veel mogelijk ontwikkeld in samenwerking met docenten (en leerlingen). Anno wil uitgaan van hun wensen, ideeën en projecten om op die manier zo goed mogelijk aan te sluiten bij de behoefte vanuit het veld. De Les van het Jaar past uitstekend binnen dat streven.

Foto: Bas Czerwinski

Hogeschool van Amsterdam

Educatieve Hogeschool van Amsterdam

**Je wilt méér ... als leraar Geschiedenis en als
onderwijsexpert? Volg een eerstegraadsopleiding en
wordt Master of Education!**

Ben je tweedegraads leraar Geschiedenis in het voortgezet onderwijs en toe aan een volgende stap in je carrière? Kies dan voor de eerstegraads lerarenopleiding Geschiedenis aan de Hogeschool van Amsterdam en krijg de titel Master of Education. Een praktijkgericht, driejarig deeltijdprogramma dat tot stand komt in nauwe samenwerking met de Universiteit van Amsterdam.

Als Master Leraar Geschiedenis heb je een eerstegraads bevoegdheid, zodat je ook les kunt geven in de bovenbouw. En zul je binnen je school meer betrokken worden bij kwaliteitszorg en onderwijsvernieuwingen.

Meer weten? Kijk op www.ehva.nl
of bel het Onderwijsbureau: 020 – 599 55 92.

► In het verleden heeft de VGN zich vaker zorgen gemaakt over de positie van het vak geschiedenis in het vmbo. Zie bijvoorbeeld Kleio 6, september 2003 en Kleio 8, december 2006.

► Zie voor een compleet overzicht van alle veranderingen in het vmbo-examenprogramma: Kleio 7, oktober 2006.

Geschiedenis blijft een vak apart!

DE POSITIE VAN HET VAK GESCHIEDENIS IN HET VMBO

De feiten spreken voor zich: tweederde van de leerlingen in het voortgezet onderwijs zit op het vmbo en maar ongeveer twaalf procent doet examen in het vak geschiedenis. Het geschiedenisonderwijs in het vmbo kan daarom alle hulp gebruiken om het vak onder de aandacht te brengen van een breed publiek. Anno's prijsvraag 'Les van het Jaar', waarin leerlingen en docenten worden opgeroepen om de leukste geschiedenisles te bedenken, komt bij dat streven dan ook als geroepen.

Met de invoering van de (nieuwe) onderbouw is het vak geschiedenis onderdeel geworden van het domein mens en maatschappij. Van de twaalf kerndoelen van dit domein zijn vier specifiek gericht op het overdragen van historische vorming. Leerlingen krijgen de kans om de veranderende wereld te begrijpen vanuit een chronologische samenhang (de tien tijdvakken). Scholen hebben de vrijheid om de leerinhoud op verschillende manieren aan te bieden: in een integraal leergebied, in afzonderlijke vakken, in projecten of in combinaties van deze werkvormen. De feitelijke situatie is dat in de onderbouw van het vmbo het vak geschiedenis in toenemende mate wordt aangeboden als onderdeel van een leergebied, vooral in de beroepsgerichte leerwegen. Deze trend wordt door scholen enerzijds onderbouwd vanuit didactische overwegingen: het vak in een bredere context aanbieden. En anderzijds met pragmatische redenen: minder handen voor de klas, invoering van kernteams, geschiedenis als sluitpost in de formatie. De identiteit van het vak geschiedenis raakt daardoor meer en meer uit beeld.¹ Bovendien heeft de invoering van het leergebied mens en maatschappij gevolgen voor de positie van het vak in leerjaar 3 en 4. Hoe kan een leerling immers een welbewuste keuze maken voor het vak geschiedenis, als het vak in de onderbouw geïntegreerd wordt aangeboden?

Ook in de bovenbouw van het vmbo is het vak geschiedenis in ontwikkeling. Veel docenten vinden de historische component in het huidige examenprogramma te summier. 'Het is vooral tekstverklaring en oefenen van historische vaardigheden,' is op besprekingen van het vmbo-examen een vaak gehoorde klacht. In het nieuwe examenprogramma wordt daardoor meer nadruk gelegd op overzichtsgeschiedenis en oriëntatiekennis. Nieuw is dat vanaf 2008 uitsluitend de exameneenheden 'Historisch Overzicht vanaf 1900' en 'Staatsinrichting van Nederland' centraal worden geëxamineerd. Daarmee komt voorlopig een einde aan het tijdperk van wisselende onderwerpen.²

Hulp van binnen en buiten

Veel geschiedenisdocenten in het vmbo geven les in meerdere vakken, meestal ook aardrijkskunde, economie of maatschappijleer, of geven geschiedenis als on-

Dit artikel is mede gebaseerd op ideeën die zijn voortgekomen uit de onlangs geïnstalleerde vmbo-commissie van de VGN. De commissie bestaat uit docenten Hendriekske Oudemans, Jan-Wolter Smit, Bert de Vos, Martijn Strobos en Wim Duyff.

Wim Duyff is bestuurslid van de VGN en docent/team-leider aan SG De Triade in Edam.

derdeel van het vak mens en maatschappij. Dat is een ontwikkeling die het vak niet ten goede komt. Niet alle docenten die les in geschiedenis geven zijn bevoegd voor dat vak en dat kan de kwaliteit van het geschiedenisonderwijs nadelig beïnvloeden. Doordat men (vaak) meerdere vakken geeft is het vanwege tijdgebrek niet altijd mogelijk om de meest recente ontwikkelingen op het gebied van geschiedenis(didactiek) bij te houden. De laatste jaren is er daarom een soort inhaalslag gaande waarbij zowel binnen als buiten het onderwijs wordt gewerkt aan een versteviging van de inhoud en de didactiek van het geschiedenisonderwijs. Een paar voorbeelden kunnen deze tendens illustreren. Vanuit het Instituut voor Leraar en School in Nijmegen zijn de vakdidactici Jan de Vries en Harry Havekes begonnen met een vakdidactisch netwerk rond het thema Actief Historisch Denken. Hun publicaties over activerend geschiedenisonderwijs zijn ook voor het vmbo een waardevolle aanvulling voor de geschiedenislessen.³ De VGN onderkent de noodzaak van inhoudelijke en didactische ondersteuning en heeft daarom twee aparte studiedagen voor geschiedenisdocenten in het vmbo georganiseerd. Dit jaar zal deze studiedag samenvallen met de bekende didactiekdagen van de VGN. Juist in de deze tijd met meer onbevoegden voor de klas, wordt het steeds belangrijker om docenten inhoudelijke ondersteuning te bieden. Voor de VGN ligt hier in de komende jaren een belangrijke taak.

Histoclips

Ook bevriende organisaties buiten het onderwijs voeden de geschiedenisdocent in het vmbo met ondersteunend

materiaal. Recentelijk verscheen (mede op initiatief van de VGN) de eerste serie van Histoclips, een nieuwe geschiedenisreeks van Teleac/NOT. De serie is speciaal voor de onderbouw van het vmbo gemaakt. Meerdere series zullen op basis van adviezen van geschiedenisdocenten volgen.

Op internet zijn diverse vaklokken op het terrein van geschiedenis actief in het verspreiden van vakinformatie en praktisch lesmateriaal, ook voor het vmbo. Voorbeelden van deze vaklokken zijn Histoforum en Histocasa. Veel direct toepasbaar lesmateriaal, waaronder filmfragmenten, is daarnaast te vinden op sites als Het Geheugen van Nederland, Teleblik, Andere Tijden, de onderwijsportal van Anno en OVT. De VGN stimuleert deze initiatieven door het vmbo voortdurend onder de aandacht te brengen van gelieerde organisaties.

Niet achterover leunen

De VGN is betrokken bij de prijsvraag 'Les van het Jaar' van Anno. Heeft het geschiedenisonderwijs een dergelijke activiteit wel nodig? Het antwoord op deze vraag is volmondig: ja. Anno maakt met deze prijsvraag geschiedenis toegankelijk voor een breed publiek en bovenal aantrekkelijk voor een jonge doelgroep. Bovendien worden door de 'prijsvraag best practices' (prachtige lesvoorbeelden) verspreid in het onderwijsveld. Daarmee wordt ingespeeld op een grote behoefte onder geschiedenisdocenten in het vmbo: de vraag naar direct toepasbaar lesmateriaal.

Gaat door al deze activiteiten het geschiedenisonderwijs in het vmbo een onbedreigde toekomst tegemoet? Niet als de VGN en geschiedenisdocenten achterover gaan leunen! De opmars van leergebieden in de onderbouw van het vmbo gaat namelijk gestaag door. De VGN stelt zich daarbij op het standpunt dat leergebieden een groot risico vormen voor historische vorming van leerlingen. In dit standpunt deelt de VGN de mening van de canoncommissie-Van Oostrom. Deze commissie stelt dat het werken in leergebieden met algemene thema's schadelijk is voor het aanleren van historische kennis en chronologisch gevoel. Natuurlijk erkent de VGN het belang van minder handen voor de klas in de beroepsgerichte leerwegen en de voordelen van een contextrijke didactiek, maar de inhoud van het vak mag daarvan niet het slachtoffer worden. De VGN ondersteunt daarom alle initiatieven die het unieke karakter van het vak geschiedenis (ook binnen geïntegreerde leergebieden) op een creatieve en uitdagende manier voor het voetlicht brengen. De 'Les van het Jaar' is in dat opzicht een uitstekend initiatief.

Kortom, Anno en de VGN: een constructief duo in het verspreiden van historische kennis én de strijd voor het behoud van de eigen identiteit van het geschiedenisonderwijs in het vmbo!

Publicaties: Actief Historisch Denken (2004).
Geschiedenis Doordacht (2005). Voor een beschrijving van het Actief historisch denken zie: Kleio 6, oktober 2004.
Jan de Vries wordt geïnterviewd over deze werkvorm in Kleio 2, maart 2006.

► *Teaching for the common good, 2004.*

Terug naar de jaren vijftig?

VERNIEUWDE KERNDOELEN GESCHIEDENIS VOOR HET BASISONDERWIJS

Waar is geschiedenis op de basisschool voor nodig als we terugvallen op verouderde vakinhoud? Een statement.

Illustratie Hanneke van Broekhoven

Illustratie

‘Oppositie gruwet van nostalgisch conservatisme’ kopte de Volkskrant van 1 maart 2007, de dag van de regeringsverklaring van Balkenende IV. ‘Nostalgie overheerst in het regeerakkoord; de jaren van wederopbouw dienen als perspectief voor de toekomst,’ sneert Femke Halsema in het artikel. Wie de ontwikkelingen binnen het geschiedenisonderwijs voor de basisschool volgt, weet al langer dat er een hang naar de jaren vijftig is. Je kunt het afleiden aan de ontwikkelingen rond de

vernieuwde kerndoelen. Kinderen op de Nederlandse basisscholen dreigen door die vernieuwde doelen terug te vallen op de vakinhoud van de jaren vijftig: traditioneel en eenzijdig gericht op Nederland. Het is de vraag of dat voor een sterk individualiserende bevolking, levend in een pluriforme samenleving binnen een mondialiserende context wenselijk is. Dat brengt ons tot de vraag naar de inrichting van geschiedenisonderwijs op de huidige basisschool.

Gerben de Vries is docent geschiedenisdidactiek aan de Marnix Academie in Utrecht.

Waarom?

In Kleio 2, maart 2006, geeft Stephan Klein op deze vraag een antwoord. Hij volgt in zijn artikel Barton en Levstik¹. Zij zien vier benaderingen van het verleden: de *identificerende*, vanuit een onkritische, gevoelsmatige verbondenheid; de *analytische*, waarbij vooral aandacht voor het historische proces is; de *morele*, waarbij het verleden instrument is om morele oordelen te vellen en de *etalerende benadering*, waarbij het vooral gaat om 'het spuien van kennis'. De analytische benadering heeft volgens Klein de voorkeur van Barton en Levstik. Uiteindelijk komt Klein tot drie vragen: welke richting gaan we uit met de analytische benadering in ons geschiedenisonderwijs, hoe maken we historische kennis, binnen of buiten de canon, leerbaar voor leerlingen en hoe zorgen we ervoor dat er geen groot verschil ontstaat tussen wat een leerling weet en wat hij voelt? Klein heeft een antwoord op de eerste twee vragen; op de derde heeft hij geen direct antwoord. Hij daagt docenten uit hun visie te laten horen. Dat doe ik bij dezen.

Betekenisvol

Allereerst een algemene reactie. Het is boeiend om als pabo-docent via Klein in de keuken van het voortgezet onderwijs te kijken en te zien waar we met en van elkaar kunnen leren. De indeling van Barton en Levstik

is ook voor pabo-studenten een uitdagende: waarom geef ik geschiedenis, waarom doe ik dat zoals ik het doe en niet anders, waar kan, wil, moet ik veranderen? De indeling zet aan tot verdere reflectie op het eigen functioneren en, dieper, op het eigen 'zijn'.

Kernelementen in de benadering van Barton en Levstik voor het voortgezet onderwijs zijn: uitgaan van een betekenisvolle vraag. Daarmee is tevens de uitdaging voor de leerkracht geschetst: want hoe krijg je een vraag betekenisvol voor de leerling? Verder: maak gebruik van de *enquiry approach*, waarbij de betekenisvolle vragen in een logische structuur aan de orde komen. Daarna: werk vanuit een *multiperspectivische* benadering. In de kerndoelen basisonderwijs wordt aan deze benadering gerefereerd bij het onderdeel 'oriëntatie op jezelf en de wereld, ruimte'. Ten slotte: richt op processen in plaats van producten: het gaat om de metacognitieve processen bij de leerling; uitkomsten daarvan kunnen bediscussieerd en uitgewisseld worden.

Deze benadering werkte voor kleuters. De Vries en Verheij beschrijven vernieuwend wereldoriëntatieonderwijs voor kleuters: aardrijkskunde gecombineerd met geschiedenis, natuuronderwijs en milieukunde rond het thema 'drinkwaterwinning'.² De benadering werkte ook voor leerlingen in groep acht (dat bewezen studenten die het idee overnamen). En voor studenten aan een pabo (dat bewezen de practica op de academie). In Kleio 4, juni 2006, schetst Joke Noordstrand een soortgelijke werkwijze binnen het vmbo. Blijkbaar werkt het daar ook. Elders beschrijft De Vries hoe deze werkwijze ook binnen kunst- en kunstgeschiedenisonderwijs een belangrijke plek kan hebben.³ Elementen van deze werkwijze worden ook aangegeven in *How people learn* (Bransford e.a. 1999), waarbij vooral gewerkt wordt vanuit betekenisvolle vragen en activerend onderwijs. De kernvraag is: waarom werkt het? Het antwoord: omdat deze werkwijze weten en voelen van de leerling bij elkaar brengt. Daarmee zijn we terug bij de derde vraag van Klein. Uit zijn vraag kun je afleiden dat leerprocessen volgens Klein optimaal verlopen wanneer er geen verschil is tussen wat de leerling weet (of datgene waarvan de leerkracht wil dat hij het weet) en wat hij voelt. Maar lukt dat, kan dat binnen de kerndoelen voor het basisonderwijs?

Jaren zestig: mythevorming

In *Verleden, Heden, Toekomst* noemt Cees van der Kooij de doelen van het geschiedenisonderwijs binnen het lager onderwijs na de Tweede Wereldoorlog, zoals beschreven in de 'Leidraad':

1. Het aankweken van eerbied voor het erfdeel der vaders, de grote goederen waarvan zij verwervers en erflaters zijn.

Praxis, 2006

De Vries, 2006

Van der Kooij, 2001

Van der Kooij, 2001

▷ Greven, Letschert, 2006.

2. Het kweken van gepast nationaal gevoel, vrij van chauvinisme.
3. Het in het licht stellen van de betekenis van het Huis van Oranje voor het Nederlandse volk.
4. Het ontwikkelen van zedelijk bewustzijn en sociale zin van de leerling.
5. De leerling belangstelling doen krijgen voor de geleidelijke vooruitgang der beschaving, die het Nederlandse volk bij zijn ontwikkeling uit heterogene stammen tot een volk met eigen karakter heeft verworven.
6. Hem kennis doen krijgen van de voorname personen en feiten die de nationale ontwikkeling hebben beheerst; men verzake niet, indien mogelijk, van de lokale geschiedenis uit te gaan.
7. Hem maatschappelijke en politieke toestanden doen kennen in hun historische ontwikkeling.

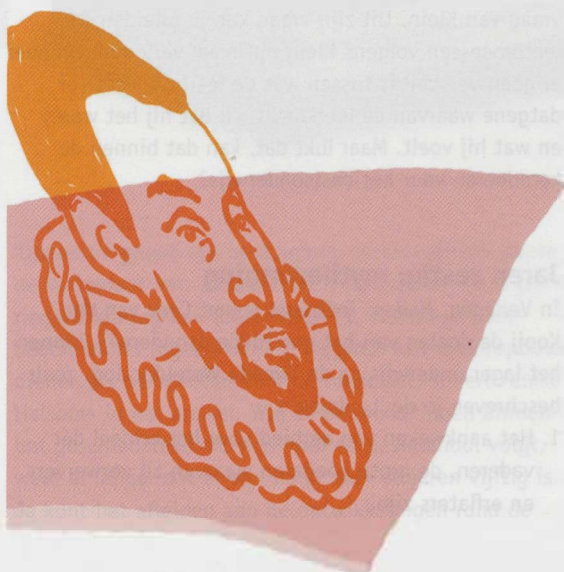
Dit zijn doelen van het onderwijs dat veel van de huidige leerkrachten en politici hebben genoten. Ongetwijfeld heeft dit hun referentiekader mede gevormd.

Dit onderwijs was sterk mythevormend: het droeg bij aan de opvoeding tot nationaal voelende, vaderlandslievende Nederlanders. Binnen een tamelijk homogene, traditionele en gesloten samenleving is dat een consistent model. In termen van Klein: voelen en denken liggen dicht bij elkaar.

Jaren negentig: pluriformiteit

In 1998 werden, na jarenlange discussies, voorstellen en typering, de vernieuwde kerndoelen voor het basisonderwijs ingevoerd. Voor geschiedenis zagen die er als volgt uit⁵:

1. Leerlingen kunnen perioden en gebeurtenissen uit hun eigen leven en uit de geschiedenis op een tijd-balk plaatsen en daarbij aanduidingen van tijd en tijdsindeling hanteren als: dagen, weken, maanden,

- Barton, K.C. & Levstik, L.S., **Teaching for the common good**, New Jersey 2004
- Boxtel, C. van, 'Geschiedenis voor het algemeen belang', Kleio 6, 2006
- Brasford, J.D. (e.a.), **How people learn**, Washington 1999
- Greven, J. & Letschert, J., **Kerndoelenboekje**, Den Haag 2006
- Klein, S., 'Clio's 'make over'', Kleio, 2, 2006
- Kooij, C. van der, **Verleden, heden, toekomst**, Groningen 2001
- Noordstrand, J., 'Natuurlijk leren op Veurs Stip', Kleio 4, 2006
- Straaten, D. van, 'Duitse belangstelling voor de Rooy', Kleio 4, 2006
- Vries, G. J. de & Verheij, J. K., 'Mens- en wereldonderwijs in de onderbouw', Praxis bulletin 23-10, 's Hertogenbosch 2006
- Vries, G.J. de, 'Kennis heeft nut', **Maandblad voor beeldende vakken**, 2005-1, Utrecht 2005
- www.entoen.nu (oktober 2007)

jaargetijden, jaren, eeuwen, jaartellingen, perioden.

2. Leerlingen kunnen historische bronnen raadplegen. Bij deze bronnen gaat het in elk geval om: verhalen van 'mensen die het meegemaakt hebben'; overblijfselen uit de eigen omgeving, foto's, stambomen, historische kaarten; teksten en illustraties, wandplaten, jeugdliteratuur en audiovisuele middelen.
3. Leerlingen begrijpen dat historische bronnen tegenstrijdig kunnen zijn of van elkaar kunnen afwijken. Ze beseffen dat bronnen elk een eigen verhaal vertellen dat gebonden is aan tijd, plaats en standpunt.
4. Leerlingen kennen in grote lijnen de volgende belangrijke hedendaagse en historische gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen in de geschiedenis: familie- en omgevingsgeschiedenis; nomadische samenlevingen in de prehistorie in West-Europa; agrarische samenlevingen in de prehistorie in West-Europa; de Romeinse invloed in Nederland; de middeleeuwse samenleving in West-Europa; ontwikkelingen in de Europese cultuur vanaf de late Middeleeuwen: ontwikkeling van steden en handel, ontdekkingen op het gebied van wetenschap en techniek, Europese expansie, kolonialisme, reformatie; de Tachtigjarige Oorlog; het ontstaan van de Nederlandse staat; de Nederlandse Gouden Eeuw; de Franse Revolutie; industriële samenlevingen; de crisisjaren in Nederland en de Tweede Wereldoorlog; de naoorlogse samenleving in Nederland, waaronder in elk geval de ontwikkeling van de welvaartsstaat; hedendaagse Europese en mondiale verhoudingen, waaronder in elk geval: de ontwikkeling van multiculturele samenlevingen na 1945; de Europese Unie; veranderingen in Oost-Europa.

De kerndoelen van 1998 waren duidelijk anders dan die van 1963. Zo werd de Nederlandse mythe minder benadrukt; Europa en pluriformiteit hadden een plek. Verder kregen de relativiteit en de contextgebondenheid van bronnen een plek, waarmee aanzetten naar multiperspectiviteit werden gegeven. Ook werden leerlingen onderzoekers, raadgevers van bronnen, waarmee aanzetten naar de *enquiry approach* werden gegeven en ten slotte werd er aangesloten bij het eigen leven van de leerlingen, daarmee kwamen voelen en denken dichter naar elkaar.

De praktijk echter was weerbarstig. De doelstellingen wijzigden, maar methoden en methodieken bleven dezelfde, of werden slechts mondjesmaat aangepast. Een onderzoek onder mijn studenten wees uit dat meer dan zeventig procent van het geschiedenisonderwijs in de hogere klassen van de basisschool strak vanuit de methode wordt gegeven. Soms was dat de methode waaruit studenten tien jaar eerder, dus voor de vernieuwing van 1998, zelf les kregen. Ook de didactiek werd nauwelijks of niet gewijzigd: geschiedenis bleef daarmee vooral een vak van technisch of begrijpend lezen, gevolgd door een invulles in het werkboek.

2006: Nederland weer centraal

Inmiddels zijn de doelstellingen van 1998 weer gewijzigd. In de inleiding bij de publicatie ervan in een Kerndoelenboekje⁶ schreef toenmalig minister Van der Hoeven: 'De samenleving is volop in verandering. Het onderwijs wil zo goed mogelijk inspelen op deze veranderingen (...) daarom worden de kerndoelen van tijd tot tijd aangepast.' Het vakgebied geschiedenis wordt in dit boekje als 'tijd' benoemd en is onderdeel van het grotere geheel 'oriëntatie op jezelf en de wereld' en kent drie kerndoelen:

1. De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
2. De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; prikken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer.
3. De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

In vergelijking met de kerndoelen van 1998 valt op dat de kerndoelen vaag zijn omschreven, maar in al hun vaagheid wel een tendens weergeven. De mythe van de Nederlandse geschiedenis is nadrukkelijk aanwezig: het gaat om de Nederlandse geschiedenis, eventueel gerelateerd aan de wereldgeschiedenis. Het kennisele-

ment wordt door de tien tijdvakken stevig neergezet. Leerkrachten en leerlingen worden niet expliciet uitgedaagd tot werken vanuit eigen keuzes en/of referentiekaders.

De kerndoelen ademen daardoor de sfeer van de jaren vijftig. Alleen is de samenleving niet meer zo homogeen, traditioneel en gesloten als toen. Voor veel leerlingen zal denken en voelen daardoor lastig samengaan.

Inmiddels is de canon van Nederland verschenen. Die sluit niet aan bij deze kerndoelen. De canon biedt perspectieven voor geschiedenisonderwijs buiten de nationale mythe, onder andere door items over veelkleurig Nederland en Europa. En door het relateren van het begrip Nederland: 'Het is van belang dat er voorzichtig wordt omgesprongen met termen als 'Nederland', 'Nederlandse cultuur' en 'Nederlandse geschiedenis' (...) voor Nederland lijkt een toekomst zonder Europa vrijwel ondenkbaar.'

Terug in de tijd

De nieuwe kerndoelen geschiedenis zetten een stap terug in de tijd, richting jaren vijftig, geheel conform de huidige tijdgeest in Nederland. Voor methodeschrijvers is dat gunstig: door het terugzetten van de klok behoeven oude methoden een facelift in de richting van de tien tijdvakken en kun je er weer jaren mee vooruit. De vraag is echter of de samenleving er mee vooruit kan. Popp stelt in Kleio 4 (juni 2006), dat geschiedenisonderwijs belangrijk is bij de vorming van een door globalisering noodzakelijk geacht wereldburgerschap. In een interview met Barton van Carla van Bortel in Kleio 6 (september 2006), wordt hetzelfde betoogd. De canon van Nederland biedt dus perspectieven in die richting. De intentie van de canon loopt daarmee inhoudelijk uit de pas met de kerndoelen.

Voelen en denken

Terug naar de uitdaging van Klein: hoe dient *Clio's make-over* eruit te zien? Mijns inziens kan er winst geboekt worden wanneer we ons geschiedenisonderwijs in doelstellingen en didactiek richten op twee sporen. Zorg allereerst voor een zo groot mogelijke congruentie van voelen en denken bij de leerling. Begin bij de leerling, wat vindt hij of zij boeiend? Waar wordt hij warm van, of koud? Wat vindt hij mooi, of lelijk? Met andere woorden: wat is zijn of haar canon? Richt vervolgens die individuele leerling in de persoonlijke ontwikkeling op de ander en het andere: maak mensen bewust van elkaar, kweek respect voor elkaar, neem verantwoordelijkheid voor elkaar en elkaars geschiedenis. Kortom, leg nadruk op onderwerpen die ten dienste staan aan het ontwikkelen van gemeenschappelijke verhalen.

JAARREDE 2007

Het vak terug bij de leraar!

▽
Het bestuur van de
VGN - van links naar
rechts: Marjan de
Groot-Reuvekamp,
Jan-Maarten de Wit
en Wendy Hinke
Michels

‘Geef het vak terug aan de leraar’, en ‘Daar heb ik helaas geen tijd voor’. Twee uitspraken die ik de afgelopen maanden vaak heb gehoord. De eerste uitspraak hoorde ik in diverse varianten in het nieuws, de tweede in gesprekken met VGN-leden. Beide uitspraken zijn wellicht kort door de bocht, maar in elk geval zijn ze een geschikte kapstok om de plannen van de VGN voor het komende verenigingsjaar uiteen te zetten.

‘Geef het vak terug aan de leraar’ is een uitspraak die goed past bij het rapport van de Commissie Van Oostrom. Sinds dit

rapport in de herfstvakantie van 2006 uitkwam, is de uitspraak overgenomen door bijvoorbeeld vakbonden en politici. Hieruit blijkt dat de discussie over de vakinhoud van de lessen op scholen weer terug is. De VGN is hier blij mee. Ook de afgelopen jaren hebben we in gesprekken met politici en media steeds aangegeven dat de verminderde aandacht hiervoor op scholen en opleidingen een bedreiging is voor de vorming van historisch besef van leerlingen. Concrete resultaten heeft de discussie nog niet opgeleverd. Als het aan de VGN ligt verandert dat nog in 2007.

De VGN is dan ook blij met de nascholingen die de eerste graads vakdidactici organiseren rondom de invoering van het nieuwe Tweede Fase programma.

Minder blij zijn we met de voortdurende onduidelijkheid over het nieuwe eindexamen Tweede Fase. We hopen dat er snel duidelijkheid komt over de duur en de inhoud van de overgangssituatie die de Cevo heeft aangekondigd. We zijn benieuwd naar de stappen die het ministerie wil zetten op weg naar de implementatie van het vernieuwde examen. Samen met de betrokken commissies van de VGN

volgt het bestuur de ontwikkelingen op de voet en praten we mee om tot een goed werkbaar resultaat te komen. Concrete voorstellen daartoe deden we in een brief aan het ministerie begin januari 2007. Het laatste nieuws vindt u op www.vgnkleio.nl.

We hopen dat er rust komt om de vernieuwde Tweede Fase goed te implementeren. Voorstellen voor een nieuwe indeling van profielen zijn daarbij wat ons betreft niet aan de orde. Daarvoor vraagt het vernieuwde lesprogramma teveel aandacht. We blijven er op wijzen dat geschiedenisdocenten voor een uitdagende maar ook ingrijpende verandering staan.

Ook het examenprogramma vmbo is vernieuwd. De VGN roept de tweedegraads vakdidactici op om naar het voorbeeld van de Tweede Fase inspirerende nascholingen te organiseren. Onder docenten is daar behoefte aan. Dat bleek bij de vmbo studiedagen die de VGN de afgelopen jaren organiseerde en bij de eerste vergadering van de nieuw opgerichte vmbo commissie. De VGN blijft aan de vmbo nascholing zijn eigen steentje bijdragen via een speciaal vmbo programma tijdens de didactiekdagen, maar we kunnen dit niet alleen. We zijn blij dat een aantal docenten in een vmbo commissie wil meedenken en meewerken aan goed geschiedenisonderwijs voor het vmbo. Dit betekent een nieuwe impuls voor het vmbo binnen de VGN. Het eerste resultaat hiervan is het opnieuw starten van regionale examenbesprekingen. Impulsen voor het geschiedenisonderwijs op het vmbo komen ook voort uit de initiatieven van de stichting Anno. De VGN wil de samenwerking met Anno – zoals bijvoorbeeld bij de prijs voor ‘de beste les van het jaar’ – dan ook graag voortzetten.

In het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs is de vakinhoud de laatste jaren wellicht het meest uit beeld geweest. Daarom roept de VGN de Commissie-Van Oostrom op om, gevolg gevend aan de uitspraak ‘geef het vak terug aan de leraar’, te zorgen voor daden in de vorm van bijvoorbeeld scholingen met concrete lesvoorbeelden. De VGN hoopt dat het daarbij komt tot een vruchtbare samenwerking met vakdidactici en docenten. Hiermee houdt de VGN geen pleidooi om alle onderwijsveranderingen van de laatste jaren terug te draaien. Te midden van alle andere zaken die voor leerlingen van belang zijn, willen we wel graag meer aandacht voor moderne vakinhoud en vakdidactiek. De voorstellen van de Commissie-Van Oostrom kunnen daarvoor een mooi vertrekpunt zijn, al pleiten we ervoor de canon niet als keurslijf op te leggen. Dan is er geen ruimte om de canon aan te passen aan de specifieke situatie op een school. Boeiend geschiedenisonderwijs kan immers op veel verschillende manieren gegeven worden: als apart vak, in vakoverstijgende projecten of met meer of minder zelfstandig werkende leerlingen. Met de Commissie-Van Oostrom constateren we echter dat in geïntegreerde leergebieden, of met docenten die te weinig vakinhoudelijke kennis hebben, de historische vorming van leerlingen vaak onvoldoende herkenbaar is. Een uitzondering maken we daarbij voor vmbo BBL en KBL. Collega's die aan deze leerwegen lesgeven, geven aan dat gezien de beperkte lestijd voor deze leerlingen in praktijk historische vorming in geïntegreerde leergebieden een vooruitgang voor leerlingen betekenen. Ook hieraan willen we in de VGN aandacht besteden.

Om een nascholing te bezoeken moet je als docent natuurlijk wel toestemming van je school krijgen. Steeds vaker krijgen docenten die niet. Sommige scholen zijn immers door het onderwijstijdsbeleid wel erg terughoudend in het verlenen van toestemming om nascholingen te bezoeken. Overal waar de VGN wordt uitgenodigd geven we aan dat het normaal moet zijn/worden/blijven dat een docent in het kader van zijn of haar professionalisering per jaar minimaal één ééndaagse nascholing volgt om met collega's te praten over goede geschiedenislessen.

Als ik schrijf ‘de VGN’, dan bedoel ik daarmee de leden die binnen de vereniging actief zijn. Het is belangrijk dat deze groep wordt aangevuld met nieuwe gezichten. ‘Helaas, geen tijd,’ dat hoor ik, of horen actieve VGN-leden, jammergenoeg wel eens als we een collega vragen iets voor de VGN te doen. Gelukkig maken nog steeds veel actieve VGN-ers wel tijd. Ze zijn onmisbaar in een vrijwilligersclub als de onze. En in alle bescheidenheid zeg ik erbij dat ze onmisbaar zijn voor het geschiedenisonderwijs. Naast een heleboel andere instanties natuurlijk. We zoeken binnen alle geledingen van de VGN naar versterking. Daarvoor hoeft je geen ‘vergadertijger’ te zijn. Het is goed mogelijk om met bijvoorbeeld drie à vier bijeenkomsten per jaar in een commissie mee te draaien. Als ieder lid zich met één activiteit bezighoudt, kan de VGN nog jaren vooruit. Wat je ervoor terugkrijgt: gezelligheid, inspiratie voor je eigen lessen in het mooiste schoolvak en een kijkje buiten de muren van je eigen school. We kunnen ons ook voorstellen dat je te weinig tijd hebt om actief te worden, maar wel iets voor de VGN wilt

doen. Dat kan. Regelmatig willen we collega's over nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs of over nieuw op te zetten activiteiten een paar korte vragen stellen. Natuurlijk benaderen we dan actieve leden, maar we willen onze 'klankbordgroep' graag vergroten. Als je bereid bent om in voorkomende gevallen (2 à 3 keer per jaar) per e-mail een paar vragen te beantwoorden, stuur dan een e-mail aan de secretaris van het bestuur, Wendy Hinke (mwhinke@hotmail.com). We zoeken mensen die mee willen denken over het basisonderwijs, vmbo (onderbouw- en leerwegen), havo-vwo onderbouw en havo-vwo Tweede Fase. Je kunt bijvoorbeeld vragen verwachten over de canon, over ontwikkelingen rondom nieuwe examens, of een verzoek van bijvoorbeeld School TV om suggesties te doen voor de succesvolle serie

Histoclips. Aan de eerste serie Histoclips (korte afleveringen bij een tijdvak, gericht op het vmbo) heeft de VGN bijvoorbeeld op deze wijze bijgedragen. Naast deze klankbordgroepen, blijft de VGN gebruik maken van de site, de e-mail nieuwsbrieven en natuurlijk ons onvolprezen verenigingsblad Kleio. Ook hieraan blijven we werken, zoals de recente overstap naar full colourdruk van Kleio aantoon. Uit onderzoek van bijvoorbeeld uitgevers blijkt dat u Kleio, site en nieuwsbrieven als een belangrijke informatiebron ziet. Een extra compliment aan de vrijwilligers die ze maken. Dat compliment verdienen ook de organisatoren van de andere activiteiten binnen de VGN, van pabo-studiedagen en didactiekdagen tot reizen en examenbesprekingen. Betekent dit dat de VGN niets verkeerd doet of dat iedere geschiedenis-

docent het met ons eens is? Nee. We staan dan ook open voor uw opbouwende kritiek.

We staan aan het begin van het 49ste verenigingsjaar van de VGN. Om de vereniging financieel gezond te houden, stelt het bestuur voor het eerst sinds 2001 een contributieverhoging voor. De onderbouwing voor dit voorstel vind u in het financieel verslag. We hopen dat u met ons voorstel instemt. Daarnaast rekenen we erop velen van u terug te zien bij één van de VGN activiteiten. En heeft u een collega die geen lid is? Wijs hem of haar dan eens op de VGN. Nieuwe leden kunnen zich aanmelden via www.vgnkleio.nl.

Namens het bestuur van de VGN,

Jan-Maarten de Wit
voorzitter

Tijdens de jaarvergadering werden twee mensen in het zonnetje gezet en erelid gemaakt van de VGN. Oud-voorzitter Peter Wester en Tineke Bogaerts, oud-eindredacteur van Kleio. Ook Kees Bogaerts werd bedankt voor zijn jarenlange inzet.

TEN OORLOG!

"EUROPESE OORLOGEN TUSSEN 1789-1919. OORLOG ALS MAATSCHAPPELIJK FENOMEEN".

Nascholings- en verdiepingsconferentie bij het onderdeel Eerste Wereldoorlog van het eindexamen geschiedenis voor havo en vwo in 2008 en 2009.

16 en 17 november 2007

Het St. Bonifatiuscollege, Burg. Fockema Andreaelaan 7, 3582 KA Utrecht

Het St. Bonifatiuscollege te Utrecht organiseert, in samenwerking met het IVLOS, de lerarenopleiding en het Instituut voor Geschiedenis van de Universiteit Utrecht, Het Utrechts Archief en de Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog, op vrijdag 16 en zaterdag 17 november 2007 een conferentie met als thema de Eerste Wereldoorlog en nodigt u hiervoor uit.

De conferentie wordt aangeboden aan de docenten geschiedenis van middelbare scholen, maar ook aan hen die met hun lesprogramma en in hun lespraktijk te maken hebben met de Eerste Wereldoorlog, zoals docenten literatuur en CKV. Daarnaast is deze conferentie toegankelijk voor iedereen die geïnteresseerd is in de Eerste Wereldoorlog.

AANLEIDING EN ACHTERGROND

In schooljaar 2007-2008 viert het St. Bonifatiuscollege een lustrumjaar. In dit gedenkwaardige jaar past een bijzondere onderwijsactiviteit. De keuze viel op het organiseren van een doelgerichte conferentie. De conferentie is hoofdzakelijk opgezet als een nascholing voor docenten geschiedenis, omdat het eindexamen geschiedenis voor havo en vwo in 2008 en 2009 voor een groot deel gewijd zal zijn aan de Eerste Wereldoorlog. Daarnaast vormt de conferentie de afsluiting van het driejarige Comenius-project 'Cultures et mémoires de la Grande Guerre'. In dit samenwerkingsproject van onze school met scholen uit Frankrijk en Wales hebben leerlingen van 4-gymnasium de 'culturele erfenis' van de Eerste Wereldoorlog in onze tijd bestudeerd.

VOORLOPIG PROGRAMMA

Een belangrijk thema van de eerste dag van de conferentie zal zijn 'Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog'. Het ochtenddeel van de conferentie zal bestaan uit een aantal lezingen rondom Nederland in de Eerste Wereldoorlog, afgewisseld met workshops.

Er volgen lezingen van o.a. dr. P. Moeyes, dhr. J.H.J. Andriessen, dr. L. van Bergen.

De workshops zijn vooral praktijkgericht en bieden de deelnemers veel kant-en-klaar lesmateriaal.

Thema's van de workshops:

- 'Utrecht in staat van oorlog'. Dit onderdeel wordt ingeleid door mw. drs.F. Tuinstra, medewerkster Educatie van Het Utrechts Archief. Daarna volgen drie parallelle workshops over de invloed van de oorlog op een

stad als Utrecht. Met nog nooit eerder ontsloten archiefmateriaal over Belgische vluchtelingen, voedselschaarste en Utrecht in staat van oorlog. Deelnemers ontvangen een cd-rom met lesmateriaal.

- War Poetry
- De Eerste Wereldoorlog in de film
- Het maken van webquests over de Eerste Wereldoorlog
- War Songs
- De verwerking van de 'Grande Guerre' in Frankrijk
- De 'Great War' in het Britse onderwijs
- In Flanders Fields Museum te Ieper
- Het Legermuseum Delft
- Geert Spillebeen, auteur van jeugdromans "Age 14" en "Kiplings Choice"

In een aantal workshops zullen eindexamenleerlingen participeren en kan het lesmateriaal getoetst worden aan de ervaringen van de leerlingen.

Verder bevindt zich in het gebouw van de conferentie een tentoonstelling van foto's uit de Eerste Wereldoorlog uit de collectie van het Legermuseum Delft.

Het ochtenddeel van zaterdag 17 november, de tweede dag van de conferentie, zal bestaan uit een aantal lezingen over de Eerste Wereldoorlog: algemeen-historisch, militair, etc.

In het middagdeel hebben wij een rondleiding gepland naar en in Fort Rhijnauwen, onderdeel van de Hollandse Waterlinie.

KOSTEN EN LOCATIE

Kosten van het vrijdagprogramma: € 95,00 (inclusief lunch, documentatie en certificaat)

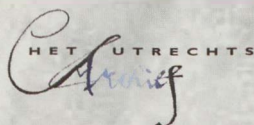
Kosten van het zaterdagprogramma: € 45,00 (inclusief lunch en rondleiding)

Locatie: St. Bonifatiuscollege, Burg. Fockema Andreaelaan 9, 3582 KA Utrecht (dependance)

MEER INFORMATIE EN AANMELDING

Voor nadere informatie kunt u e-mailen naar de heer F. Schleijsen (f.schleijsen@boni.nl) of de heer P. Moerkamp (p.moerkamp@boni.nl)

Voor aanmelding kunt u een e-mail sturen naar conferentie@boni.nl. U ontvangt dan een aanmeldingsformulier.

Universiteit Utrecht
IVLOS

Universiteit Utrecht
Departement Geschiedenis
en Kunstgeschiedenis

legermuseum
krijgsmachtig interessant
Korte Geer 1 Delft | 015 215 0500
www.legermuseum.nl

ROBIN LANE FOX

DE KLASSIEKE WERELD – EEN EPISCHE GESCHIEDENIS VAN DE GRIEKEN EN DE ROMEINEN

(Bert Bakker: Amsterdam, 2006) 848 blz., € 49,95

Een groot boek, zo leerde de hellenistische dichter Callimachus, is een groot kwaad. Hij verkoos fijnzinnige, puntige teksten boven het eindeloos voortrollende epos, het tsjirpen van de cicade boven het gebalk van een muildier.

De Britse historicus Robin Lane Fox schreef een groot boek dat onlangs in het Nederlands vertaald werd. Hij behandelt daarin de enorme tijdsspanne tussen de gedichten van Homerus in de achtste eeuw voor het begin van onze jaartelling tot en met de regering van keizer Hadrianus in de tweede eeuw erna. Gelukkig is Lane Fox geen muildier, maar een Oxford-fellow. Hij levert een fikse prestatie, doordat hij het overzicht houdt in de ordening en presentatie van zijn stof. Het boek bestaat uit tientallen chronologisch geplaatste, korte hoofdstukken waarin een drietal thema's beurtelings de boventoon voert. De overzichtelijke orde in het boek is in de (inter)nationale pers geprezen. Lane Fox' keuze voor de drie leidende thema's vraagt echter om nadere toelichting.

Vrijheid

De auteur kiest ervoor om de geschiedenis van het millennium dat Homerus scheidt van Hadrianus te presenteren aan de hand van de thema's *vrijheid*, *recht*, en *luxe* (of *spilzucht*). Deze thema's waren belangrijk in het antieke denken. Historici vanaf Herodotus laten al dan niet verbloemd

zien dat deze thema's verweven zijn met de beweegredenen van de spelers op het wereldtoneel. Opstanden of veldtochten vinden plaats in naam van de vrijheid, verhoudingen tussen heersers en onderdanen of tussen burgers onderling worden stelselmatig gezien als rechtvaardig of onrechtvaardig, en het vergaren van rijkdommen leidt tot maatschappelijke verschillen.

Door de keuze van deze thema's blijft Lane Fox dicht bij het idioom van de antieke historici, die een belangrijke bron vormen voor zijn materiaal. Benaderingswijzen van moderne collega's diskwalificeert Lane Fox niet volkomen, maar hij lijkt toch enig genoeg te voelen als hij schrijft dat studies naar 'economie en sociologie, geografie en ecologie, theorieën over klasse en geslacht, de macht van symbolen of demografische modellen (...) hooguit een aanvullende, verdiepende werking kunnen hebben. Uiteindelijk, zegt Lane Fox, moet je de Oudheid vatten in haar eigen begrippenapparaat.

Echte, maar amusante, kritiek op collega-historici uit Lane Fox in dit boek daarnaast op zeer Britse wijze: zonder verdere toelichting

laat hij bijvoorbeeld het deel *Hellenistische werelden* voorafgaan door een citaat uit Rostovtzeff's *Social and Economic History of the Hellenistic World* uit 1941. De sociaal-culturele context waarbinnen deze man schreef laat zich raden, wanneer klip en klaar wordt betoogd dat het 'bureaucratisch systeem van het Oosten (...) volgens een algemeen plan en met een welbepaald doel' is omgevormd door de 'wendbaarheid' van de Griekse geest. Hand in hand, kameraden! Iets dergelijks gebeurt aan het begin van deel VI, waar de invloed van het Romeinse Imperium op zijn onderdanen wordt uitgelegd door een Britse kolonialist anno 1936 (de onderdanen kenmerken zich door dankbaarheid voor de Pax Romana) en door een student van de klassenstrijd anno 1981 (het Rijk was bewust gevormd door de heersende klasse om 'destructieve economische exploitatie van de grote massa' mogelijk te maken). Impliciet lijkt Lane Fox te willen zeggen: vertrouw nooit een historicus! Ook bij het volgen van een van de hoofdthema's van het boek, *vrijheid*, wordt de tong nu en dan in de wang geduwd. Aanzien-

lijke figuren trekken er telkens op uit om 'vrijheid' te genereren. Alexander de Grote brengt vrijheid aan de Griekse steden van Klein-Azië, en een generatie later wensen de Griekse steden vrijheid van het Macedonische juk. Cicero had na de dood van Caesar graag de vrijheid zien terugkeren – zijn rivaal Clodius had een decennium eerder Cicero's huis laten slopen om er bovenop symbolisch een tempel voor de Vrijheid te stichten. Maar Lane Fox overstijgt de ironie. In soms vrij technische analyses, altijd op basis van antiek bronnenmateriaal, laat hij zien hoe dit begrip vrijheid door de jaren heen veranderd is; telkens was

het iets nastrevenswaardigs, maar het betekende iets anders voor een burger in klassiek Athene dan voor een senator onder Nero.

Objectiviteit

Tijdens het lezen becroop me herhaaldelijk het gevoel dat Lane Fox zijn eigen voorkeuren te veel laat blijken. Zo heet het driemanschap Caesar-Pompeius-Crassus een 'boevenpact'. Het beeld dat hij schetst van de eerste eeuw van het Romeinse keizerdom is *prima facie* een aaneenschakeling van lasterlijke anekdotes uit Suetonius en Tacitus: bloeddorst, laffe dienstbaarheid en decadentie troef. Hij legitimeert deze presentatie in het mooie hoofdstuk

Het verleden portretteren, waarin hij de cynische Tacitus de 'ultieme geschiedschrijver van de absolute macht' noemt: 'In onze tijd van éénpartijbewind, 'propaganda', 'gunstelingen' en 'democratieën' zonder enige wezenlijke inhoud, zijn Tacitus' inzichten nog steeds bijzonder relevant. (...) Wanneer men zich erover beklagt dat Tacitus zich concentreerde op hofpolitiek in plaats van op de sociale en regionale variëteit die vele moderne historici veel meer aanspreekt, onderschat men de waarde van wat hij ons biedt. De karakters van de keizers hadden wel degelijk vergaande consequenties (...).'

Je kan het eens zijn met Lane Fox of oneens – aan de waarde van zijn tekst doet dat niet veel af. Als het al zo is dat er in zijn presentatie van de geschiedenis van de antieke wereld een moralistisch program zit, dan is dat in elk geval niet storend aanwezig. Een auteur kan zichzelf niet wegcijferen, en objectiviteit bestaat helemaal niet – Lane Fox laat dat zien door het ironische gebruik van citaten van collega's. Dit boek laat zien wat er in de Oudheid gebeurde, en spoort tegelijkertijd de moderne lezer aan tot eigen stellingname.

Planten

Charmant is de brede oriëntatie op beschikbare bronnen: naast de genoemde antieke auteurs maakt Lane Fox gebruik van het vele materiaal dat de archeologie met name in de twintigste eeuw heeft verzameld. Locale aangelegenheden of de besognes van de gewone man komen in beeld doordat de teksten van wijnscripities, eden, contracten en bijvoorbeeld een 'rapport over de mankracht van het Eerste Cohort van de Tungriërs' boven de hoofdstukken worden afgedrukt ('Totaal aantal afwezigen 456, onder wie 5 centurio's, (...) ziek 15, gewond 6, lijdend aan

DE KLASSIEKE WERELD

Een epische geschiedenis van de Grieken en de Romeinen

ROBIN LANE FOX

UITGEVERIJ BERT BAKKER

oogontsteking 10'). Elders krijgen we een prachtig staaltje projectontwikkeling te zien: Grieken in hellenistisch Egypte wensen zich wijn, olijfolie, laurier en abrikozen, net als 'thuis', en importeren duizenden planten en bomen naar de Pajoen. Het is overigens aardig om op te merken hoe vaak Lane Fox, die sinds 1970 heeft bijgeklust als *weekly gardening correspondent* bij de *Financial Times*, zich uitlaat over plantaardige aangelegenheden; het boek eindigt niet toevallig in het park van de Villa Hadriana.

Het enige nadeel bij zijn uitgebreide bronnengebruik is, dat Lane Fox nogal inconsequent omgaat met verwijzingen. Soms geeft hij door middel van een voetnoot de precieze herkomst van een citaat of de achtergrond bij een bepaalde passage, maar op andere momenten moet de lezer het doen met de 'keuze

uit geraadpleegde werken' die achterin het boek is toegevoegd. Verwarrend daarbij is, dat er herhaaldelijk woorden of passages in de tekst tussen aanhalingstekens staan, zonder dat duidelijk wordt of het een citaat is. Dit alles zal te maken hebben met de spanning tussen historicus en beoogd lezerspubliek – zijn uitgever zal op de hoogte zijn van de regel dat elke voetnoot tenminste tien lezers afschrikt, en er maar één blij maakt.

De uitgave van het boek ziet er voor het overige verzorgd uit. De goede selectie van foto's en illustraties uit het Engelse origineel is overgenomen. Wel moet me van het hart dat de vertaling niet overal vlekkeloos is. Er zijn relatief veel tikfouten in antieke namen en termen aanwijsbaar, *soit*. Maar er zijn ook plaatsen waar slordigheden veel storender werken. Niet

iedereen zal dagelijks Plato's *Crito* lezen, maar die dialoog speelt in de gevangenis. Socrates vraagt daar, of iemand de opgewonden Xantippe naar huis (dus niet 'uit huis') kan brengen. Haarkloverij – misschien. Maar het gaat echt mis als Alexander 'verdrongen' blijkt (p. 505, in de Engelse tekst staat 'died').

Robin Lane Fox heeft met zijn grote *epische geschiedenis* een fascinerend boek geschreven. Hij laat de oudheid voor een belangrijk deel voor zichzelf spreken doordat hij bronnen ofwel letterlijk toont, of in het antieke idioom schrijft. Het feit, dat er tegelijkertijd een suggestieve, prikkelende boodschap in besloten ligt is te prijzen – het geeft aan dat de oudheid niet slechts om haarzelf bestudering waard is, maar dat die studie ook relevant is voor het heden. Niet kwaad!

NIEUW!

AMSTERDAMSE NASCHOLING GESCHIEDENIS

GESCHIEDENIS OP HET VMBO

Omdat geschiedenis in veel gevallen een steeds minder herkenbare, eigen positie heeft op het vmbo, door opname ervan in een algemeen leergebied en door de inzet van docenten die niet als geschiedenisdocent geschoold zijn, dreigt de specifieke didactiek die voor geschiedenis op het vmbo noodzakelijk is vaak te weinig uit de verf te komen. Daarom organiseert de EHvA in samenwerking met CNA en het IVGD een cursus die bestaat uit drie bijeenkomsten van elk ca drie uur. Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan bod:

De vmbo-leerling in de onderbouw als 'romantische denker'

Hoe denken leerlingen in de onderbouw over de maatschappelijke werkelijkheid en hoe kan hun vermogen tot 'romantisch denken' (verkennen van spannende, vreemde werelden, mooie verhalen) didactisch worden uitgebuit? Bij dit onderdeel wordt gebruik gemaakt van de succesvolle voorstellen met betrekking tot romantisch denken van de Canadese onderwijskundige Kieran Egan.

Het voorstelbaar maken van geschiedenis: verhaal, beeld en ICT

Werken met teksten in boeken en het invullen van werkboeken is vaak veel te saai en te weinig spannend om tot goede leerresultaten te leiden. Hoe kan gebruik gemaakt worden van beelden en verhalen voor een effectiever geschiedenisonderwijs, en hoe kan daarbij ICT op een effectieve manier worden benut?

Het vak en het leergebied

Op een groeiend aantal scholen wordt in plaats van geschiedenis en een aantal andere vakken een algemeen leergebied 'mens en maatschappij' ingevoerd. Waarom gebeurt dat en wat zijn er de voor- en nadelen van? Hoe moet met geschiedenis binnen de context van een leergebied worden omgegaan? Welke leerboeken en andere lesmaterialen komen in aanmerking?

Data:

9 oktober, 6 november en
11 december 2007, van 13.00 tot 16.00
uur

Locatie:

CNA, H.J.E. Wenckebachweg 144-148,
Amsterdam (B-toren)

Kosten:

€ 375,-

Hogeschool van Amsterdam
Educatieve Hogeschool van Amsterdam

IVGD
Instituut voor
Geschiedenisdidactiek

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM
Instituut voor de Lerarenopleiding

Inschrijven

Een inschrijfformulier kunt u downloaden van www.centrumvoornascholing.nl of aanvragen bij het secretariaat van het Centrum voor Nascholing Amsterdam, Barbara Ruijgrok, E: bruijgrok@cna.uva.nl T: 020 - 52 51 573

Oriëntatiekennis in de praktijk

EEN RONDGANG IN DE DIDACTISCHE KEUKEN VAN EEN PILOTSCHOOL

In september is het zover. Het nieuwe geschiedenisexamen wordt ingevoerd op havo en vwo. Op het eerste gezicht biedt de stofomschrijving weinig houvast en lijkt het een garantie om samen met de leerlingen te verdrinken in de geschiedenis. Dat het nieuwe examenprogramma een programma is waar je als docent echt tot je recht kunt komen en leerlingen heel veel kunt bieden, bewijst KSG De Breul in Zeist.

De Breul heeft de afgelopen jaren meegedaan met de pilot op het havo. Net zoals de vakdocenten nu, stonden geschiedenisdocenten in 2003 voor de vraag hoe het nieuwe examenprogramma op het havo moest worden ingericht. Een lange lijst kenmerkende aspecten maar geen enkele richtlijn wat hierover behandeld moet worden. Neem bijvoorbeeld kenmerkend aspect 42: De Duitse bezetting van Nederland. Moet je de hele bezetting van begin tot eind doorlopen of bijvoorbeeld alleen oorzaken en gevolgen benoemen? En welk voorbeeld is kenmerkend voor Nederland? De hongervinter? De globale omschrijving van de aspecten geeft veel ruimte voor interpretatie en invulling door de docent. Maar het leidt ook tot veel onzekerheid waar te beginnen en waar te eindigen.

De sectie heeft daarom allereerst per kenmerkend aspect gekeken welke persoon of ontwikkeling in hun ogen kenmerkend is. Aan de hand van die persoon is het kenmerk inhoudelijk ingevuld. Zo is bij de Verlichting (kenmerkend aspect 27) gekozen voor Rousseau en aan de hand van zijn denkbeelden is het aspect verder uitgewerkt. De sociale kwestie (kenmerkend aspect 32) is behandeld aan de hand van Daens. Bij ieder kenmerkend aspect werd de vraag gesteld: wat vinden wij dat leerlingen hierover moeten weten? Het bleek al snel dat over de grote lijn onder de docenten veel overeenstemming was. Er was weinig discussie over wat een leerling in elk geval moet weten

over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat, de trans-Atlantische slavenhandel of de Duitse bezetting in Nederland.

Toch chronologisch

In het eerste jaar van de pilot koos De Breul voor een thematische aanpak in havo 4, om vervolgens in havo 5 de tien tijdvakken te doorlopen. Achterliggend idee was dat door deze aanpak leerlingen grotere verbanden kunnen leggen in de geschiedenis. In de praktijk bleek het echter heel lastig te zijn om binnen de thema's voldoende aandacht te besteden aan de kenmerkende aspecten. In het examenjaar moesten die dan alsnog behandeld worden met als gevolg dat het tempo te hoog lag. Deze ervaring leerde dat het heel belangrijk was om al in havo 4 te beginnen met het tijdvakkenkader en de kenmerkende aspecten. Leerlingen hebben tijd nodig om grip te krijgen op de chronologie. Net als de andere pilotscholen die aanvankelijk een thematische aanpak hadden, koos De Breul het tweede pilotjaar voor een chronologische aanpak vanaf havo 4.

Twee lessen per aspect

In de praktijk betekende dit dat de eerste zes tijdvakken in havo 4 en de laatste vier tijdvakken in havo 5 werden behandeld. Er waren gemiddeld twee lessen per kenmerkend aspect. Om het volledige programma

Marianne Baas is werkzaam als docent geschiedenis op KSG De Breul. In het kader van het afstudeeronderzoek bij het IVLOS, de lerarenopleiding van de Universiteit Utrecht, heeft zij onderzoek gedaan naar de achtergronden van het nieuwe geschiedenisexamen en hoe dit op De Breul didactisch is vormgegeven.

► Deze begrippenlijst is gebaseerd op de door Arie Wilschut geformuleerde sleutelbegrippen. Zie voor een volledig overzicht *Handreiking schoolexamen geschiedenis havo/vwo* door Arie Wilschut (Enschede 2007), pag. 24-25 (een uitgave van de SLO).

in twee jaar tijd te doorlopen, moesten inhoudelijke keuzes worden gemaakt. Deze keuzes werden voornamelijk gebaseerd op de complexiteit van een onderwerp. Het aspect 'Levenswijze van jagers en verzamelaars', is makkelijk te behandelen in één les of minder. Het is daarentegen een bijna onmogelijke opgave om het aspect 'Het voeren van twee wereldoorlogen' in twee lessen te behandelen. Daarnaast speelden ook persoonlijke voorkeuren van een docent een rol. Daarom werd ervoor gekozen om het ene aspect slechts kort te behandelen of aan te stippen, maar om voor het andere aspect een hele lessenserie te ontwikkelen.

Het didactisch uitgangspunt van De Breul is dat de leerling zelf op zoek gaat naar informatie en de docent de kaders biedt. De leerling wordt hierdoor in grote mate zelf verantwoordelijk gemaakt om oriëntatiekennis te verwerven. Om die reden werd een deel van de lestijd ingevuld als zelfstudie-uren en een deel als reguliere lessen.

Van nul tot nu

In de zelfstudie-uren gaven leerlingen zelfstandig invulling aan de kenmerkende aspecten aan de hand van opdrachten. Omdat er nog geen lesboek voorhanden was waarin de hele examenstof wordt behandeld, gebruikte De Breul tot en met dit schooljaar divers lesmateriaal, een oud examenkatern, een hoofdstuk uit een bestaande lesmethode of zelf samengesteld materiaal. Om leerlingen toch een overzichtswerk te geven, werd het stripboek *Van nul tot nu* als rode draad gebruikt.

Het basishulpmiddel voor de leerlingen was een stencilset met een overzicht van alle kenmerkende aspecten en een korte uitwerking met bijbehorende begrippen.¹

Leerlingen moesten ieder kenmerkend aspect toelichten en hiervoor alle punten van de uitwerking en bijbehorende begrippen gebruiken. Bovendien moesten leerlingen bij elk aspect een voorbeeld noemen van

een kenmerkende persoon of gebeurtenis en uitleggen waarom zij dat voorbeeld hadden gekozen. Leerlingen hielden daarnaast zelf een tijdbalk bij met volgens hen belangrijke jaartallen.

Op deze wijze verzamelde en ordende de leerling informatie om de kenmerkende aspecten vorm en inhoud te geven. Dit voorkwam dat de kenmerkende aspecten losse begrippen werden zonder dat de leerling zich hier echt een beeld bij kon vormen. Verder kregen leerlingen opdrachten ter verduidelijking van ontwikkelingen. Zo kregen ze een kaartopdracht rondom het begrip 'imperialisme' of bronopdrachten om hen te laten oefenen met historische vaardigheden.

Stokpaardjes

De klassikale lessen waren bedoeld voor nadere uitleg en verdieping van de stof. Zij vormden het cement tussen de kenmerkende aspecten. Deels waren de lessen frontaal onderwijs, deels werd er activerend gewerkt. In de frontale lessen werden voorbeelden nader uitgediept door middel van documentaires, films of minicolleges. In deze lessen werden ook kenmerkende voorbeelden behandeld.

De keuze voor de onderwerpen van deze lessen was afhankelijk van diverse factoren. De docent in kwestie wist juist van dat aspect veel af en/of vond het belangrijk dat leerlingen juist dat voorbeeld kenden. Soms ook werd de keuze eenvoudigweg bepaald doordat er over het ene voorbeeld wel beeldmateriaal te vinden was en over het andere niet. Ook bij andere pilotschoolen bleek dat voor de keuze van voorbeelden vaak teruggevallen werd op de zogezegd 'ongeschreven canon' die veel docenten in hun hoofd hebben. Kennis over Hitler behoort niet tot de verplichte stof. Geen enkele docent zal het echter nalaten om Hitler te behandelen. Docenten zijn niet meer met handen en voeten gebonden aan een vaste stofomschrijving, maar kunnen hun eigen inhoudelijke keuzes maken, zolang deze aansluiten bij een kenmerkend aspect. Naast inhoudelijke verdieping werden de lessen ge-

▽
Fragment van de stencilset De Tien Tijdvakken. Bij ieder kenmerkend aspect is een korte toelichting gegeven en een overzicht van de belangrijkste begrippen.

Tijdvak	Kenmerkend aspect	Toelichting bij aspecten	Begrippen
9	33	33	33
Eerste helft 20e eeuw	De moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie	- Economische motieven voor het modern imperialisme; grondstoffen en afzet - Andere motieven voor het modern imperialisme - De verovering van Azië en Afrika - Verschil kolonialisme en modern imperialisme - Gevolgen modern imperialisme	- industriële revolutie - kolonialisme - imperialisme - modern imperialisme - white man's burden
1900 - 1950			
Tijd van wereldoorlogen			

VOORBEELD 1: VAN NUL TOT NU

Aan de hand van het stripboek 'Van nul tot nu' moesten leerlingen kenmerkende aspecten leren invullen. In het tweede deel van de serie wordt de Nederlandse Opstand uitgebreid behandeld. Leerlingen krijgen de opdracht personen en gebeurtenissen te noteren die zij belangrijk vinden in de Nederlandse Opstand en uit te leggen waarom zij dat vinden. Daarna kregen zij de vraag welke gebeurtenis zij een keerpunt vonden en waarom zij juist die gebeurtenis kozen. Een leerling koos bijvoorbeeld voor het Plakkaat van Verlatinge. Als een leerling vervolgens uit moest leggen waarom dit een keerpunt was, moest hij de hoofdlijnen van de Nederlandse Opstand goed kennen. Waarom was dit bijzonder, hoe werden de Nederlanden daarvoor bestuurd, wat was de oorzaak van het opstellen van het Plakkaat, welke gevolgen had het, et cetera. Een leerling moest hierbij heel goed de grote lijnen van de Opstand weten. Door deze aanpak bereik je het doel van oriëntatiekennis: de leerling kan aan de hand van een kenmerkende gebeurtenis een belangrijke ontwikkeling beschrijven.

bruikt om begrippen uit te diepen. Nog eens uitgebreid op het bord de verschillen tussen fascisme, nationaal-socialisme en communisme of verduidelijking van de lijn ontdekkingsreizen – handelskapitalisme – kolonisatie – modern imperialisme – dekolonisatie. Verbanden die leerlingen vaak niet uit zichzelf leggen en die de docent daarom aan moet dragen.

Nabespreking

Naast het klassikale onderwijs werden de lessen gebruikt om leerlingen kennis te laten toepassen. Leerlingen moesten aan de hand van de kennis die ze hadden verzameld in studie-uren en lessen nadenken over de stof, deze informatie delen met elkaar en vervolgens tot overeenstemming komen. De bundels 'Actief Historisch Denken' en 'Geschiedenis Doordacht' van Jan de Vries e.a. vormden een belangrijke bron voor deze opdrachten. In de nabespreking werd de leerling door de docent weer teruggevoerd naar de oriëntatiekennis: wat leert deze opdracht over een bepaald kenmerkend aspect, welke begrippen kun je eraan vastmaken, welke gebeurtenissen heb je leren kennen en waarom kun je juist die goed koppelen aan dat kenmerkend aspect? (zie voorbeeld 2) Naarmate de oriëntatiekennis van leerlingen groeide, werd het voor docenten mogelijk grotere verbanden aan te brengen en leerlingen te trainen in historisch redeneren. Zo kon in een onderwijsleergesprek dieper ingaan op de overeenkomst en verschillen in het

bestuur tussen de Lodewijk XVI en Napoleon. Vervolgens kon de stap gemaakt worden naar het absolutisme in de zestiende eeuw versus dictatoriale systemen in de twintigste eeuw.

Presentatie

Ieder tijdvak werd afgesloten met een powerpoint presentatie². Leerlingen maakten rondom een kenmerkend aspect een presentatie met eigen voorbeelden. Zij maakten hiervoor gebruik van alle kennis die zij in die periode over een tijdvak hadden opgedaan. Leerlingen lieten deze presentaties aan elkaar zien en moesten beargumenteren waarom zij juist dat voorbeeld kenmerkend vonden.

Leerlingen vonden dit een heel moeilijk onderdeel. Met name de keuze voor een eigen voorbeeld leidde tot veel onzekerheid. Waar moet je beginnen met zoeken? Vrijwel iedere leerling zocht zijn toevlucht tot internet en nam de informatie kritiekloos over. Wikipedia werd zo de belangrijkste en vaak enige informatiebron. Daarom moesten docenten wel enige sturing geven en bij bepaalde kenmerkende aspecten zelf personen aanreiken. Leerlingen moesten dan weer uitzoeken waarom deze persoon kenmerkend is voor een bepaalde ontwikkeling en hiervoor bijvoorbeeld minimaal drie informatiebronnen gebruiken.

Voor de docent waren de presentaties een goed controlemoment. Het werd snel duidelijk wat leerlingen wel en niet begrepen hadden. Bij de nabespreking van de presentaties kon worden bijgestuurd en konden eventuelen hiaten worden opgevuld. Met deze presentatie had de leerling zijn oriëntatiekennis overzichtelijk op een rij. Een heel handig hulpmiddel ter voorbereiding op het examen.

Grip

De hoeveelheid stof bleek voor leerlingen het grootste probleem van het nieuwe examenprogramma te zijn. Als docent heb je een referentiekader om op terug te vallen, maar voor havo-leerlingen werd het al snel een dikke brij abstracte kenmerken en begrippen zonder enig logisch historisch verband. Het gevaar bestond dat leerlingen de omschrijvingen van de kenmerkende aspecten en een bijbehorend voorbeeld in hun hoofd stampten zonder enig historisch besef. Zeker leerlingen die vlak voor een schoolexamen begonnen met leren, kregen geen grip meer op de stof. Alles werd door elkaar gehaald. Maar ook voor de serieus werkende leerling bleek het verwerven van oriëntatiekennis geen gemakkelijke opgave. Zo droeg een welwillende leerling tijdens de les Gandhi aan als voorbeeld van een persoon die kenmerkend was voor de Koude Oorlog. 'Maar de Koude Oorlog is toch een oorlog zonder wapengeweld? Gandhi was ook voor een geweldloze strijd.' Om te voorkomen dat de kenmerkende aspecten

Het sjabloon van de
door De Reul gebruikte
powerpoint presentatie
is gemaakt door Arie
Wilschut. Een origineel
is aan te vragen bij de
IVDG (www.ivdg.nl).

VOORBEELD 2: DE DOOD VAN GRAAF WILLEM³

Na het beginscherm van een tijdvak volgt per bijhorend kenmerkend aspect een sheet. De begrippen die leerlingen moeten kennen staan onderstreept. Leerlingen moeten op deze sheet uitleg geven aan het aspect. Daarnaast moeten zij een voorbeeld geven van een kenmerkend persoon en een afbeelding plaatsen die bij dit kenmerkend aspect hoort.

13 OPKOMST HANDEL EN AMBACHT

De opkomst van handel en ambacht die de basis legde voor het herleven van een agrarisch-urbane samenleving.

'De dood van graaf Willem' is een mysterie uit Actief Historisch denken. Leerlingen krijgen een kort inleidend verhaal over ene graaf Willem die in 1189 dood wordt aangetroffen in de stal. Leerlingen moeten vervolgens onderzoeken of hier sprake is van moord en zo ja, wie de dader is. Hiervoor krijgen zij kaartjes met uitspraken van mogelijke daders. Zo vertelt een boer dat hij werkt voor de graaf om bescherming te krijgen maar dat hij steeds meer diensten en belastingen moet betalen aan de graaf en ook steeds harder moet werken omdat de graaf geen nieuwe horige boeren in dienst neemt. De uitkomst van dit mysterie is dat er geen duidelijke dader is. Het meest waarschijnlijke is dat de graaf zelfmoord heeft gepleegd. Als leerlingen over de eerste verontwaardiging van deze teleurstellende uitkomst heen zijn, heb je als docent veel aanknopingspunten voor een gesprek over begrippen die, veelal ongemerkt, voorbij zijn gekomen: standenmaatschappij, stadsrechten, horigheid, de opkomst van de burgerij en de veranderingen in de landbouw.

Geen werkboek

Terugblikkend op de pilot zijn de docenten op De Breul tevreden over het examenprogramma dat zij de afgelopen jaren hebben ontwikkeld. Om die reden zullen er geen grote veranderingen komen in de opbouw van het programma. Wel kiest De Breul voor een lesmethode om de leerling houvast te geven. Leerlingen geven aan dat zij een boek missen om op terug te vallen. Daarbij verzamelden ze in twee jaar tijd een grote hoeveelheid stencils. Dit maakte het niet altijd overzichtelijk en er raakte er, zeker bij een havo-leerling, wel eens wat zoek.

De methode wordt echter primair als naslagwerk gehanteerd. Dit om te voorkomen dat de leerling, maar ook de docent, de examenmethode als stofomschrijving gaat hanteren. De daarin genoemde jaartallen, gebeurtenissen en gekozen voorbeelden worden dan snel onderdeel van de te leren kennis. De werkboeken die bij de nieuwe methodes horen, bevorderen dit. Leerlingen moeten in veel gevallen gedegen kennis hebben van een bepaalde gebeurtenis om de vraag goed te kunnen beantwoorden.

Dit ondergraaft het uitgangspunt van het nieuwe examen, namelijk dat leerlingen gebeurtenissen en personen moeten kunnen plaatsen als voorbeeld van een bepaalde algehele ontwikkeling en niet hoeven te kennen als feit op zich. Leerlingen hoeven niet te weten wie Voltaire is. Maar als zij een bron van Voltaire lezen met daarin diens gedachten over vrijheid van het individu en het jaar van uitgave, dan moeten zij dit beargumenteerd kunnen plaatsen in de Verlichting.

Een ingevulde sheet door havo 5 leerlingen

19 MENS- EN WERELDBEELD VAN DE RENAISSANCE

Het veranderende mens- en wereldbeeld van de renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling.

De boekdrukkunst is het begin van een nieuwe mens- en wereldbeeld. En dus een heel goed voorbeeld voor dit kenmerkend aspect.

Door de boekdrukkunst werden ideeën verspreid en vormde steeds meer mensen hun eigen mening, hierdoor nam de macht van kerk af. Ook ontstond het humanisme (mens): de mens was belangrijkste onderdeel van de schepping. Ook in de kunst kwam een nieuwe manier van denken; genaamd de Renaissance (wedergeboorte), de klassieke oudheid kwam weer terug. Bv. Barok.

Erasmus was een van de bekendste Humanisten. Hij schreef een boek Lof der Zoetheit, waarin duidelijk te lezen is dat hij een eigen mening had. En dat is heel kenmerkend voor het nieuwe mens beeld.

abstracte definities worden, moeten leerlingen heel goed getraind worden om continue de stof te herhalen en elkaar erover te laten vertellen. Alleen dan krijgen leerlingen grip op de oriëntatiekennis.

Actief historisch denken, Jan de Vries e.a., pag. 141-144

MEER INFORMATIE OVER HET NIEUWE EXAMEN VINDT U OP DE VOLGENDE WEBSITES:

www.slo.nl

Op de website van de SLO vindt u ondermeer de brochure 'Het nieuwe geschiedenisexamen in de tweede fase' van Albert van der Kaap en Edwin Marshall, met veel informatie over de pilot en het nieuwe geschiedenisexamen. De brochure bevat handige bijlagen, zoals een overzicht met beslispunten voor de sectie en adviezen voor inrichting van het PTA. Het is wel even zoeken op de site. Het beste kunt u daarom de directe link intoetsen: www.slo.nl/themas/00110/Geschiedenis

www.ivgd.nl

Hier vindt u allerlei informatie over de pilot en het nieuwe geschiedenisexamen. Ook kunt u op deze site de pictogrammen van de tijdvakken downloaden en de cd 'Tijdvakken concreet' bestellen. Op deze cd staat een powerpointpresentatie waarop alle kenmerkende aspecten van een voorbeeld zijn voorzien. Een lege presentatie voor leerlingen is eveneens opgenomen. U kunt op deze site tevens het volledige evaluatierapport van de pilot downloaden.

www.vgnkleio.nl

Hier vindt u het examenprogramma vanaf 2007, de toelichting bij het examenprogramma en het advies van het VGN-bestuur naar aanleiding van het evaluatierapport.

Als leerlingen uit het boek alleen geleerd hebben dat Rousseau een Verlichter is, kunnen zij bij het examen in verwarring raken bij een bron over Voltaire. Daarom is het zeer belangrijk dat je als docent de leerlingen consequent traint zelf voorbeelden te zoeken en te beargumenteren waarom zij dit kenmerkend vinden. En dat je in elk geval duidelijk maakt dat het slecht 'een' voorbeeld is. Je moet, kortom, als docent altijd voor ogen houden dat het doel oriëntatiekennis is en daarop je lessen richten.

Om de aandacht op de kenmerkende aspecten vast te houden, overweegt De Breul geen werkboek aan te schaffen maar hiervoor eigen materiaal te gebruiken. Gaandeweg de pilot is een format ontwikkeld voor opdrachten. Ieder tijdvak kun je op dezelfde manier benaderen. De leerling moet bijvoorbeeld van ieder tijdvak een tijdperk kunnen maken met belangrijke gebeurtenissen, in een bijpassende kaartopdracht zaken als gebiedsuitbreiding aan kunnen geven, een afbeelding van een kenmerkend persoon kunnen zoeken en een omschrijving kunnen geven van de kenmerkende aspecten van dat tijdvak met verwerking van de begrippen. Daarnaast zal de leerling door middel van bronopdrachten worden getraind in historisch redeneren.

Tot slot

De aanpak van De Breul laat zien dat activerende didactiek een goed middel is om leerlingen oriëntatiekennis te laten ontwikkelen. Het nieuwe examenprogramma biedt alle ruimte om leerlingen zelf op ontdekking te laten gaan. Het is voor De Breul een programma waar je als geschiedenisdocent echt tot je recht kunt komen en leerlingen heel veel kennis te bieden hebt. Geen voorgeschreven programma meer, maar ruimte om je eigen accenten te leggen en eigen

didactische keuzes te maken. Tijd is een belangrijke beperking. Je hebt gemiddeld maar twee lessen per kenmerkend aspect. Het is daarom raadzaam bewuste inhoudelijke keuzes te maken. Ook is het belangrijk leerlingen vanaf het begin vertrouwd te maken met de kenmerkende aspecten en te trainen in de benadering van voorbeelden. Gebeurtenissen en personen moeten leerlingen niet kennen als feit op zich maar herkennen als een kenmerkende uiting van een periode. Zo zullen zij dit ook op het examen krijgen.

Inmiddels is de tweede lichting examenkandidaten 'nieuwe stijl' druk bezig met de voorbereiding op het examen in mei. Binnenkort verlaten deze leerlingen als één van de eersten de havo met oriëntatiekennis over alle tijdvakken van de geschiedenis.

Beginscherm van een tijdvak met de bijbehorende kenmerkende aspecten.

TIJDVAK 4
Tijd van steden en staten

Andere namen voor deze tijd:
Hoge en Late Middeleeuwen

- 93 Ookkomst van handel en ambacht
- 14 Steden met stadsrecht
- 15 Strijd tussen kerk en staat
- 16 De kruistochten
- 17 Het begin van staten

Het pictogram:
Op de achtergrond het interieur van een stedelijke kathedraal. Op de voorgrond een stadspoort, symbool van onafhankelijkheid van steden. Kerk en staat in de stad.

Dit tijdvak hoort bij de MIDDELEEUEWEN

NIEUW! AMSTERDAMSE NASCHOLING GESCHIEDENIS

HET NIEUWE EINDEXAMENPROGRAMMA HAVO/VWO

Het nieuwe examenprogramma havo/vwo stelt andere eisen aan inhoudelijke vak kennis en vakdidactische kennis van docenten dan tot dusverre. Door de minder gespecificeerde beschrijving van de examenstof komt ook de toepassing van de vertrouwde historische redeneerwijzen ('structuurbegrippen en vaardigheden') in een andere context te staan. CNA organiseert in samenwerking

met de EHvA, ILO en IVGD een leergang waarmee docenten bekend worden met inhoud en didactiek van het nieuwe examenprogramma. De leergang bestaat uit vier bijeenkomsten van elk een dag. In de ochtend wordt aandacht besteed aan een tijdvak met medewerking van een vakinhoudelijke expert. In de middag komt een didactisch thema aan de orde.

PROGRAMMA

Dag 1: 28 september 2007

Ochtend: Tijdvak 2, De klassieke Oudheid

Ingegaan wordt op kenmerkende aspecten van de klassieke Oudheid ('tijd van Grieken en Romeinen') zoals die in het nieuwe eindexamenprogramma zijn voorgeschreven.

Spreker: prof. dr. F.J.A.M. (Fik) Meijer

Middag: Oriëntatiekennis

Wat is oriëntatiekennis en waarom is het ingevoerd? Wat zijn verschillen tussen het bestuderen van gedetailleerd voorgeschreven stof en het opbouwen van een globaal overzicht? Hoe kunnen leerlingen een referentiekader van oriëntatiekennis opbouwen?

Dag 2: 30 november 2007

Ochtend: Tijdvak 4, De hoge en late Middeleeuwen

Ingegaan wordt op kenmerkende aspecten van de hoge en late Middeleeuwen ('tijd van steden en staten') zoals die in het nieuwe eindexamenprogramma zijn voorgeschreven.

Spreker: prof. dr. H. (Herman) Pleij.

Middag: Historisch redeneren

Wat waren de vertrouwde structuurbegrippen en vaardigheden en welke nieuwe accenten worden er wat dit betreft in de nieuwe examenprogramma's gelegd? Wat is er anders aan het werken met historische redeneerwijzen als de inhoudelijke context waarin dat gebeurt minder duidelijk is voorgeschreven?

Dag 3: 25 januari 2008

Ochtend: Tijdvak 6, De Gouden Eeuw

Ingegaan wordt op kenmerkende aspecten van de zeventiende eeuw ('tijd van regenten en vorsten') zoals die in het nieuwe eindexamenprogramma zijn voorgeschreven.

Spreker: dr. P. (Paul) Knevel.

Middag: Thema's voor het schoolexamen

Welke mogelijkheden zijn er voor het kiezen en vormgeven van thema's? Wat is de bedoeling en globale inhoud van het voorgeschreven thema 'Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie'?

Dag 4: 28 maart 2008

Ochtend: Tijdvak 8, De Negentiende Eeuw

Ingegaan wordt op kenmerkende aspecten van de negentiende eeuw ('tijd van burgers en stoommachines') zoals die in het nieuwe eindexamenprogramma zijn voorgeschreven.

Spreker: prof. dr. P. (Piet) de Rooij.

Middag: Het opstellen van een Programma voor Toetsing en Afsluiting

De organisatorische en praktische kanten van het nieuwe examenprogramma: Welke onderdelen, welke toetsen? Welke boeken en andere leermiddelen kunnen het best gebruikt worden?

Hogeschool van Amsterdam
Educatieve Hogeschool van Amsterdam

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM
Instituut voor de Lerarenopleiding

IVGD

Instituut voor
Geschiedenisdidactiek

Data, locaties en kosten

Dag 1:

28 september 2007

Plaats: Artis Amsterdam

Dag 2:

30 november 2007

Plaats: de Burcht van Berlage
(vakbondsmuseum)
Amsterdam

Dag 3:

25 januari 2008

Plaats: Artis Amsterdam

Dag 4: 28 maart 2008

Plaats: de Burcht van Berlage
(vakbondsmuseum)
Amsterdam

Kosten bedragen € 225,- p.p.p.d.

Inschrijven is mogelijk per dag of voor de gehele leergang ineens.

Bij inschrijving voor de gehele leergang betaalt u € 200,- per dag.

Inschrijven

Een inschrijfformulier kunt u downloaden van www.centrumvoornascholing.nl of aanvragen bij het secretariaat van het Centrum voor Nascholing Amsterdam, Barbara Ruijgrok.

E: bruijgrok@cna.uva.nl

T: 020 - 52 51 573

Vooraankondiging

De didactiek- en activiteitencommissie van de VGN organiseert haar jaarlijkse didactiekconferentie te Vught.

'UIT DE KLEIO GETROKKEN'

8 en 9 november voor starters

9 en 10 november voor ervaren docenten

Wat staat er in ieder geval op het programma?

- ***openingslezing door een verrassende gast;***
- ***gesprekken met Dutchbatters uit Sebrenica voor starters;***
- ***het gebruik van de ELO Teletop voor ervaren docenten;***
- ***een verrassend avondprogramma, 'tot lering ende vermaak';***
- ***slotlezing door Irene van Ditshuizen.***

Vooraanmelding per e-mail: Jan Richard van Houten: JRvanHouten@veluwscollege.nl

Inschrijving is mogelijk tot 10 oktober 2007

Een studiedag van de commissie PA-BO

Op vrijdag 13 april organiseerde de commissie PA-BO haar jaarlijkse studiedag voor pabodocenten geschiedenis in het Instituut voor Beeld en Geluid te Hilversum. Een kleine 40 deelnemers kwamen luisteren naar Frits van Oostrom over de betekenis van de canon voor de pabo's en het basisonderwijs.

De canon en de pabo

De studiedag werd geopend door de voorzitter van de commissie, Maria Boersen. Zij noemde enkele recente ontwikkelingen, die hoopvol zijn om meer aandacht te krijgen voor het geschiedenisonderwijs op de pabo's:

- een overeenkomst tussen twaalf pabo's en het Cito om gezamenlijk een landelijke entreetoets voor geschiedenis te ontwikkelen;
- aandacht voor doorlopende leerlijnen vanaf het basisonderwijs;
- een nieuw expertisecentrum voor de zaakvakken in Amsterdam;
- de aanbevelingen voor versterking van het geschiedenisonderwijs op de pabo's in het rapport van de Canoncommissie.

Naar aanleiding van dit rapport heeft de commissie PA-BO een kleine enquête ingesteld, in hoeverre op de pabo's de canon geland is in hun curricula. Van de 18 pabo's, die reageerden, besteden er 15 op enigerlei wijze aandacht aan de canon. Argumenten van de overige drie waren: tijdgebrek of het nog in ontwikkeling zijn van een programma. Op vijf pabo's participeren ook andere vakken in het aanbod van de canon. Blijkbaar ervaren docenten dat er te weinig tijd is in het lesprogramma om gedegen aandacht te besteden aan de vakinhoud, terwijl zij dit wel belangrijk achten.

Frits van Oostrom: De canon en wat nu?

Daarna was het woord aan Frits van Oostrom. Hij verklaarde ontzettend blij te zijn met het positieve onthaal dat de Canon ten deel is gevallen. Dat zegt iets over de kracht van de inhoud: het zijn sprekende beelden in een compact concept, een balans tussen een open en een gesloten opvatting van een canon: er zijn mogelijkheden voor eigen invulling zonder dat het vrijblijvend is. Kansen te over voor verbetering van het onderwijs, en dat vormt volgens Van Oostrom een belangrijker factor in Den Haag, maar ook bij instanties als het VNO-NCW.

Het canonrapport richt zich op de samenleving in brede zin, de culturele sector (musea, bibliotheken, de omroep) en het onderwijs. De grootste zorg betreft de implementatie in het onderwijs. 'Nederland is goed in het maken van plannen en rapporten, maar slecht in de implementatie'. Volgens Van Oostrom is nog veel actie nodig, ook bij bijvoorbeeld bij Nederlands en aardrijkskunde. Voor de implementatie in het basisonderwijs wil de canoncommissie aandacht vragen in haar vervolgrapportage, die in juni aan de minister wordt aangeboden.

Anekdote

Van Oostrom verklaapte waarom zijns inziens die verspreiding nog niet van de grond was gekomen. Vlak voor de presentatie van de Canon in oktober meldde

namelijk Frits Wester op RTL dat er een canon gepubliceerd zou worden zonder Pim Fortuin. De verkiezingen van 22 november stonden voor de deur, en er waren nog 22 zwevende zetels. De adviseurs van Balkenende hebben hem toen geadviseerd derhalve de kaart niet te veel te promoten!!

Op de vormgeving van de kaart is wel kritiek gekomen, die wordt verbeterd. Ook zal de website van de canon verrijkt worden met verhalen bij de verschillende vensters. Tot slot deed Van Oostrom een oproep aan de pabo's om niet weg te zinken in defaitisme. Zij liggen behoorlijk in de vuurlinie vanwege kwaliteitsproblemen bij jonge docenten. Maar: 'Het pessimisme van de geest moet worden overwonnen door het optimisme van de wil'.

Mailen met van Oostrom

In reactie op vragen uit de zaal meldde Van Oostrom, dat de aanbeveling tot nascholing reeds is besproken op het ministerie. Zijn indruk was, dat de nieuwe minister hiervoor openstaat, maar nog op zoek is naar een goede formule. Alle suggesties zijn welkom: gewoon even naar Van Oostrom mailen!

Ook kwam ter sprake hoe de canonvensters zich verhiielden tot de tijdvakken van De Rooij. De tijdvakken zijn nog maar net opgenomen in de kerndoelen en nu ligt er weer wat nieuws. Volgens Van Oostrom is de canon niet strijdig met de tijdvakken en hij sprak tegen dat ontwikkelingen nienaangaande te snel zouden gaan.

Tot slot pleitte Van Oostrom ervoor dat de resultaten van de Citotoets wereldoriëntatie in het basisonderwijs moeten worden opgenomen in de eindscore.

Wegdromen

Na al deze informatie kregen de docenten de gelegenheid zelf kennis te maken met de Experience van het gebouw Beeld & Geluid. Alle deelnemers kregen een ring om in te loggen en daarna konden zij op ontdekkingstocht door de wereld van radio en televisie: genieten van de kinderprogramma's uit hun jeugd, de spannendste sportmomenten van de afgelopen jaren terugzien of zelf het nieuws presenteren. In de media-lounge werd volop gespeurd in de archieven van Beeld & Geluid, terwijl anderen wegdroomden bij favoriete fragmenten of vitrines vol persoonlijke attributen van Bekende Nederlanders, of genoten van de prachtige architectuur van het gebouw. De dag werd informeel afgesloten met een gezellig samenzijn onder het genot van koffie, thee of frisdrank. Over een jaar komen we weer bijeen om na het verschijnen van het eindrapport van de Canoncommissie de gevolgen te bespreken voor de pabo's.

BOEKEN

Hans Pols

ZOJUIST VERSCHEENEN

Puttend uit zijn persoonlijk archief, zijn dagboeken en interviews met betrokkenen schreef Mient Jan Faber zijn verhaal van de Koude Oorlog. **Vooruitgeschoven Spionnen. Bevrijd uit de boeien van de Koude Oorlog.**

Het Spectrum, € 29,00.

Volgens Adrian Gilbert hebben de Maya's voorspeld dat de aarde op 21 december 2012 op zal houden met draaien. Dat en ander onheil in **Het einde der tijden.**

De Boekerij, € 17,95.

Petr Grinz hield tussen 1941 en 1942 een dagboek bij. In oktober van dat laatste jaar werd hij als veertienjarige naar Theresienstadt afgevoerd. Hij overleed in Auschwitz. **Praags Dagboek, 1941-1942.**

Anthos, € 19,95.

Amateurfotografie was in nazi-Duitsland een ware rage. Aan het begin van de oorlog bezat ongeveer een op de tien soldaten een kleinbeeldcamera. Dus toen die in mei 1940 onze grens overtrokken hanteerden ze niet alleen hun wapens. De kiekjes gemaakt werden zijn interessante historische bronnen geworden van de gevechten in de meidagen van 1940, het soldatenleven tijdens de bezetting en de omgang van de Nederlanders met hun bezetter. Gerard Groeneveld stelde **Heinz in Holland** samen.

Vantilt, € 22,50.

De Tweede Wereldoorlog was geen strijd tussen goed en kwaad, want de bevrijders van Auschwitz kenden thuis concentratiekampen die waarschijnlijk niet moorddadiger maar in ieder geval wel groter waren. De strijd werd aan het Oostfront beslist,

maar de overwinnaar heerste even misdadig als de nazi's over zijn eigen, de overwonnen en de 'bevrijde' bevolking. De Tweede Wereldoorlog in een nieuw perspectief. Norman Davies, **Oorlog in Europa 1939-1945.**

Het Spectrum, € 29,95.

Met het verdwijnen van de soevereiniteit van de oude gewesten in 1798, verdween niet alleen hun onderlinge ongelijkwaardigheid, maar begon ook het proces van uniformering van de nieuwe eenheidstaat vanuit het centrum Holland. Wat in Holland de norm was, werd elders ook de norm – op het gebied van taal, manieren, kunst of welke cultuuruiting ook. In **Een Hollands heiligdom** schets Thomas von der Dunk de aard en omvang van deze culturele expansie van Holland aan de hand van de architectuur.

Bert Bakker, € 45,-.

Mussolini liet zich fotograferen als voorbeeldig echtgenoot en vader van een modelgezin. Maar tijdens privé-audienties besprong hij zijn bezoekers op het vloerkleed onder zijn werktafel. Hij liet een minnares en een zoon wegwijnen in een psychiatrische inrichting en dwong een joodse maitresse na een twintigjarige verhouding na aanvaarding van de Duitse rassenwetten tot emigratie. Frans Denissen, **De vrouwen van Mussolini. Achter de façade van het fascisme.**

Bert Bakker, € 29,95.

De achttiende eeuw is rijk aan schilderachtige figuren, maar Johan Willem Ripperda spant de kroon. Ripperda trok zichzelf aan zijn haren uit de Groningse klei en werd met veel knist en vliegwerk een man van aanzien, totdat de schuldeisers kwamen en hij met de noorderzon naar het zuiden verdween. In Spanje werd hij dankzij de kunst van het

zelfverheffing hertog. Totdat hij opgepakt werd. Maar hij ontsnapte en vluchtte naar Marokko waar hij zijn kunststukje andermaal uithaalde. Sytze van der Veen, **Een Spaanse Groninger in Marokko. De levens van Johan Willem Ripperda (1682-1737).**

Bert Bakker, € 39,95.

Een reconstructie van de grootste monarchale crisis die ons land in de twintigste eeuw gekend heeft. In de jaren vijftig bracht een gebedsgenezeres het voortbestaan van het Nederlandse koningshuis in gevaar. Een aaneenrijging van conflicten tussen koningin Juliana en de kabinetten-Drees en een verwijdering tussen de koningin en prins Bernard. Lambert J. Giebels beschrijft de hele kwestie en stelt vragen over de positie van de koning in een moderne democratie. **De Greet Hofmans-affaire.**

Bert Bakker, € 18,95.

Rudolf Maas, een Amsterdammer van Duitse afkomst, werd op zeventienjarige leeftijd in de buurt van Berlijn onder de wapenen geroepen. Een week voor de val van Berlijn werd hij door het Rode Leger gevangen genomen. Pas eind 1949 kwam hij vrij. Rudolf Maas, **De oorlog die langer duurde. Een gevangenschap in Rusland 1945-1949.**

Boom, € 17,50.

Op 8 april 1407 gaf Willem VI, graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, een stadsrecht aan Leerdam. Waarom was de graaf juist toen bereid dat te doen? Wat hield het recht precies in en welke gevolgen had het voor de ontwikkeling van de stad? Antheun Janse beantwoordt deze vragen in **Verkochte vrijheid. Het Leerdamse stadsrecht in 1407.**

Verloren, € 15,00.

Harry Führer was acht toen hij met zijn ouders en broer in 1933 als Joodse vluchteling uit Keulen in Zaandam toevlucht zocht. Hij bezocht 't Lyceum in Zaandam en was bevriend met onder andere Albert Heijn en Marcus Bakker. De familie Führer waande zich ten onrechte veilig in Nederland. Ze werden in 1942 al naar Westerbork gevoerd. Toch overleefden Harry, zijn ouders en zijn broer de kampen. Harry Fields, **Turbulente tijden. De odyssee van een Joodse vluchteling** Verbum, € 22,50.

Rob Cohen meldde zich als zeventienjarige jongen zelf aan bij de Hollandse Schouwburg. Ook hij slaagde erin te overleven. Rob Cohen, **Niet klein te krijgen. Mijn overwinning op de nazi's**. Verbum, € 22,50.

In de vroege vormen van jeugdliteratuur stond de verbinding van het nuttige met het aangename voorop. Leuke en aantrekkelijke vormgegeven schoolboeken zouden het leren vergemakkelijken en omgekeerd bevatte recreatieve jeugdliteratuur altijd een morele boodschap en nuttige informatie. Nelleke Bakker, Sjaak Braster e.a. (red), **Utile Dulci. Leer- en leesboeken voor de Nederlandse en Vlaamse jeugd. Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs 2006**. Van Gorcum, € 20,45.

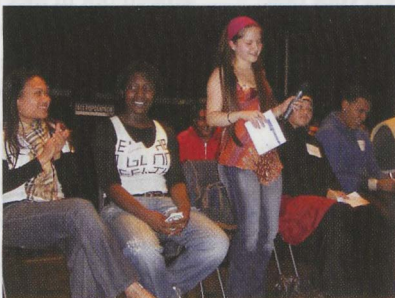
De volksvertegenwoordiging als een veelkoppig monster, de regering als een stelletje ruziemakers, veelvraten en malloten: op zeer geestige wijze werd de Nederlandse revolutie in 1797 op de hak genomen door een soldaat

van de Zwitserse Garde die in Nederland diende en in 1795 de Bataafse Omwenteling meemaakte. Zijn tekeningen, waarin hij zijn frustraties afreageerde, werden in Londen gedrukt. David Hess, **Hollandia Regenerata**. Vantilt, € 29,90.

Alle geschiedenis is als voorstelling van het verleden een soort herinnering. Nu het perspectief in de geschiedwetenschap weer gericht is op de menselijke belevingswereld, is het interessant in te gaan op de werking van het geheugen en de betekenis daarvan voor het persoonlijke en algemene beeld van het verleden. H.W. von der Dunk, **In het huis van de herinnering. Een cultuurhistorische verkenning**. Bert Bakker, € 24,95.

Click on Europe: gastlessen en debat voor 3 & 4 vmbo

een aantrekkelijk pakket om uw lessen over Europa inhoud te geven; vakoverstijgend* en aansluitend bij de leefwereld van de vmbo-leerling

Met Click on Europe verdiepen leerlingen zich bijvoorbeeld in praktische vragen: wat als ik een snackbar wil openen in Salou, of wat als ik wil trouwen met een Franse man/vrouw? Daarnaast gaan de leerlingen in gesprek met een jongere over de vraag: 'wat heb ik met Europa?', en krijgen zij een workshop debatteren. Dit alles leidt tot een spetterend debat in het poppodium in uw regio. Aan het debat doen 400 vmbo leerlingen mee, onder professionele begeleiding. Een band, uitgekozen door de leerlingen, zorgt voor de nodige entertainment.

De website www.clickoneurope.nl wordt het domein van de leerlingen. Zij kunnen hun eigen bijdragen aan de site leveren en deze direct wereldkundig maken.

Het project vindt plaats in het schooljaar 2007-2008. U kunt zich tot eind juni inschrijven via een e-mail aan m.jansen@aliceo.nl. Vermeld de naam van school en docent, volledig adres, telefoon, e-mail, aantal klassen en leerlingen (kosten per debatdeelnemer € 5). Begin juli maken wij bekend wanneer Click on Europe in uw regio plaatsvindt. Meer informatie: 020 620 48 15 (Alice O) Aangeboden door Alice O educatie in wereldperspectief, Cultuur in School Tilburg (CiST) en Instituut voor Publiek en Politiek (IPP)

* Geschiedenis, CKV en maatschappijleer

FELIPE FERNÁNDEZ-ARMESTO. *DUS JIJ DENKT DAT JE EEN MENS BENT? EEN KORTE GESCHIEDENIS VAN DE MENSHEID*. VERTAALD DOOR EDZARD KROL.

(BERT BAKKER: AMSTERDAM 2005). 200 BLZ., € 16,95.

Geschiedenis gaat over mensen en hun cultuur - in de woorden van Huizinga is het de wijze waarop een cultuur zich reken-schap geeft van haar verleden. En daarmee zijn geschiedenis, cultuur en - impliciet - mens onlosmakelijk met elkaar verbonden. Sleutelwoord is hier het begrip 'mens', want zonder mens geen cultuur en dus ook geen geschiedenis. Maar wat is de mens en de door hem gevormde mensheid? Oude definities hebben tot racisme en uitwassen van eugenetica en zelfs genocide geleid. Huidige inzichten uit filosofie en wetenschap zetten de traditionele opvattingen over het menszijn onder druk. In de laatste zestig jaar heeft de mensheid nog nooit zo veel tijd, aandacht, kosten en

mocite besteed aan mensenrechten en menselijke waardigheid, zonder dat dat overigens aan het welzijn van diezelfde mensheid veel heeft bijgedragen. Felipe Fernández-Armesto, hoogleraar geschiedenis in Londen, stelt zich de vraag wie de mens nou eigenlijk is. Dat doet hij door te onderzoeken of de mens in gedaante en andere fysieke kenmerken én in wat hij doet zich onderscheidt van andere levende wezens. Zijn conclusie geeft ons weinig reden tot zelfvoldaanheid: de homo sapiens heeft geen specifieke biologische en culturele eigenschappen. Populaire voorstellingen als zou de mens als enige levende wezen recht op kunnen lopen, gereedschap gebruiken, sociale verbanden en een taal hebben en ook een grotere herseninhoud hebben, verwijst hij naar het rijk der fabelen. Vooral de historische invalshoek die hij daarbij gebruikt is voor ons, historici, interessant. Zo breekt hij een lans voor de Neanderthaler en andere homoniden die eigenschappen hadden die tot nog toe alleen aan ons soort mensen werd toegeschreven. Neanderthalers begroeven hun doden met grafgraven, bekommerden zich om lichamelijk zwakken, zoals blijkt uit een graf in Shanidar in het huidige Irak, waarin een duidelijk gehandicapte man lag, die jarenlang door zijn gemeenschap verzorgd moet zijn geweest. En de Neanderthalers moeten een taal hebben gehad. Dat Lucy de eerste bekende mensachtige zou zijn, noemt Fernández-Armesto daarom een publiciteitsstunt. In de negentiende eeuw leek het erop dat, onder invloed van de ideeën van Darwin, het menszijn beperkt was - in ieder geval de hoogste ontwikkelingsfase ervan

- tot het blanke ras. Vreemd genoeg was dat ook in de eeuw waarin de slavernij werd afgeschaft. Voor Augustinus (vijfde eeuw na Christus) was redelijkheid het enige criterium voor menselijkheid geweest, zodat allen die wij nu mensen noemen in de christelijke wereld van de vroege middeleeuwen daar toen ook onder gerekend werden. In de dertiende eeuw veranderde dat inzicht onder invloed van Albertus Magnus. Redelijkheid hield zich bij voorkeur op in een perfect lichaam en dus was fysieke wanstaltigheid een kenmerk van het beest. Met een geestelijk kompas waarvan de naald heen en weer schommelde tussen Augustinus en Albertus Magnus, trokken de Europeanen na de Middeleeuwen hun buitenwereld in. Dat verklaart het verschil in benadering van pakweg missionarissen en slavenhandelaren. Pogingen om in met name Indianen medemensen te zien omdat ze bekeerd moesten kunnen worden sloten aan bij andere voorstellingen, die van een primitieve idylle van een onbedorven samenleving. Het concept van de nobele wilde was daarmee geboren. Hij moest alleen nog geconcretiseerd worden. Dat gebeurde door het contact met de Huton in het gebied van de Grote Meren in Noord-Amerika. Want hoewel missionarissen ook kritiek hadden op hun leefwijze, gingen seculiere filosofen met de positieve beschrijvingen van deze Indianenstam op de loop. Door het uitsterven van de stam, na de kennismaking met Europese ziekten, kon de nobele wilde de legende worden die bestaat tot op de dag van vandaag.

Hans Pols

Felipe Fernández-Armesto

Dus jij denkt dat je een mens bent?

H. DE JONG (E.A. SAMENSTELLING), *NEDERLAND WERELDLAND*.

(HEBRI: LANDSMEER, 2007), 128 blz., € 49,50.

Is uw collega aardrijkskunde toe aan een nieuwe klassenset van de Bosatlas? Sinds kort is er een alternatief waar u als geschiedenisdocent van mee kan profiteren, zeker wanneer u mens & maatschappij geeft: de atlas *Nederland wereldland*. Zeven van de 128 bladzijden zijn geheel historisch ingevuld. Op vele andere bladzijden worden historische kaarten en thema's aangesneden. En dat zijn lang niet altijd de al bekende kaarten; de uitgever heeft gepoogd een ander product neer te zetten dan marktmonopolist Wolters-Noordhoff.

Vanaf de eerste bladzijde van *Nederland wereldland* wordt duidelijk dat de atlas bedoeld is voor schoolgebruik. Binnenpagina's leggen de systematiek, symbool- en kleurgebruik van de atlas uit, geen stukje is onbenut; de informatie-dichtheid is enorm. Zo worden in een aantal bladzijden achterin de atlas alle Nederlandse provincies en ongeveer 200 landen kort beschreven. En toch zal de leerling niet verzuipen in de grote hoeveelheid informatie. Dat komt door het heldere, soms wat felle, kleurgebruik.

'*Nederland wereldland* legt verbanden tussen Nederland en de rest van de wereld', staat in de inleiding. De eerste 38 bladzijden gaan dan ook over Nederland. Na een bladzijde over schaalverschillen en twee kaarten over Nederland, volgen de provinciekaarten. Bij vele van deze kaarten is getracht een historisch thema te vinden. Zo staat bij Overijssel een kaartje over de Hanze en de Hanze in Nederland. Bij Zeeland is het logisch dat de invloed van het water in acht kaartjes (in het jaar 50, 500, 1250, 1500, 1750, nu, Watersnood 1953 en Deltawerken) wordt getoond. De kaart van Zuid-Holland wordt onder meer vergezeld door een schema van de Nederlandse staatsinrichting (waar Hebri ook een wandkaart over uitgeeft). Soms schieten De Jong c.s. over het doel:

een foto en verklarende tekst van en over het 'witte dorp' Thorn bij de kaart Limburg voegt weinig toe. Na de provincies komt het Nederlandse landschap uitgebreid aan bod, gevolgd door een tiental thematische pagina's. Het Nederlandse deel wordt afgesloten met twee bladzijden Nederlandse geschiedenis.

Geschiedenis

Op zichzelf zijn de vier historische kaarten van Nederland (in de Romeinse tijd; aan het begin van de Middeleeuwen, tijdens Karel V en ten tijde van de Republiek) niet nieuw qua inhoud. Natuurlijk is de laatste stand van zaken – bijvoorbeeld over waar Romeinse nederzettingen waren – verwerkt. Ook een tijd balk, met daarin de tijdvakken (niet de pictogrammen) prominent in beeld, is toegevoegd. Toch is dit geen alternatief voor de *Bosatlas van de wereldgeschiedenis*. Dat was ook niet het doel, want het is geen kunst om meer kaarten te maken. Men heeft moeten kiezen en natuurlijk kan je discussiëren over de gemaakte keuzen (Waarom geen kaart van de Nederlanden, maar vasthouden aan het huidige gebied van Nederland; dus de zeven Verenigde Nederlanden?), maar daarover beslissen is nu eenmaal het voorrecht van de uitgever.

Waarom vervolgens direct drie pagina's Europese geschiedenis volgen, wordt niet verklaard, maar is wel prettig voor het gebruik in de geschiedenisles: de meeste historische bladzijden staan bij elkaar. De Europese geschiedenis wordt in negen kaarten, met daarnaast een doorlopende tijd balk (met tijdvakken), gepresenteerd. De gemaakte keuzen zijn redelijk voorspelbaar: Romeinse Rijk, vroege middeleeuwen (500 na Chr.), het rijk van Karel de Grote, Europa rond het jaar 1000, in 1648, in 1812, in 1914, en in de perioden 1919-1933 en

1948-1989. Een bladzijde meer, met bijvoorbeeld kaarten over de beide wereldoorlogen en Europa in 1789 zou niet hebben misstaan.

Aan de keuze voor het doorlopende kaartbeeld in Europa kleefte het bezwaar dat het soms weinig illustreert. Europa 1948-1989 geeft bijvoorbeeld een puur staatkundig beeld. Hier is weinig 'Koude Oorlog' aan af te zien. Daar heb je toch een kaart van de bezettingszones in Duitsland voor nodig. Of is dat niet nodig en mag je ervan uitgaan dat dit soort kaarten in de methode zijn verwerkt?

Hoe actueel de atlas is, wordt zichtbaar in de tijd balk – die overigens niet alleen de Europese geschiedenis betreft – bij de kaarten van de Europese geschiedenis. Van de eerste landbouw in Europa (6500 voor Chr.) tot de introductie van internet (1992) staan enkele tientallen vermeldingen die in het bèta-canon van *de Volkskrant* voor zouden kunnen komen.

Na de historische kaarten van Europa zijn er twintig bladzijden voor de Europese geografie. De wereld krijgt het dubbele aantal

pagina's, waarin ook een kaart over de slavenhandel in West-Afrika, een over de eerste mensen, een over de opkomst van de landbouw, een over het zeventiende-eeuwse kolonialisme en tenslotte een over de kolonisatie in 1914. De kaart over de opkomst van de landbouw leunt overigens sterk op Jared Diamonds *Zwaarden*,

paarden & ziektekiemen.

De vraag is nu wat docenten geschiedenis kunnen met deze atlas. Wie over voldoende exemplaren van de laatste druk van de 'historische Bos' beschikt en in vwo/havo lesgeeft, zal daar regelmatig naar grijpen. Wie in het vmbo binnen het geïntegreerde vak mens & maat-

schappij werkt en het veelal met de 'kleine Bos' zonder de historische pendant moet doen, is *Nederland wereldland* een sterk alternatief.

Ger Jan Onrust

Voor lezers van *Kleio* bij bestelling op www.hebribe.nl, € 39,50.

STEVEN VAN SCHUPPEN, *HISTORISCHE ATLAS VAN DEN HAAG. VAN HOFVIJVER TOT HOFTOREN*. (SUN: AMSTERDAM, 2006), € 29,50.

We leven in een vreemde tijd: vrijwel iedereen in Nederland reist inmiddels naar elke uithoek van de wereld, maar hier mag die andere wereld niet te veel binnendringen. We zijn in den vreemde op zoek naar authenticiteit en ongerepteheid, maar de plaatsen die daar bezocht worden, gaan – ook in de Derde Wereld – door commercialisering en mondialisering, steeds meer op elkaar lijken. Terwijl om de hoek, zeg maar: op de Haagse Markt, de bonte verscheidenheid van die Derde Wereld nog dagelijks te aanschouwen is. Ondertussen wordt in de eigen omgeving, het landschap, het dorp en de stad, door project- en nieuwe natuurontwikkelaars in samenwerking met bestuurders die als de dood zijn niet vernieuwend genoeg te zijn in razendsnel tempo, verschrikkelijk veel verragd, verrommeld, verziekt en verwoest.

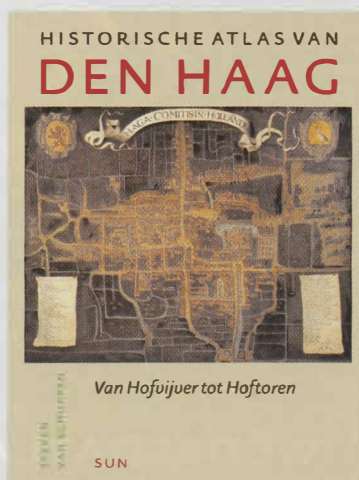
Historische kennis van die omgeving ontbreekt meestal, terwijl ieder dorp en iedere stad in ons land een eigen verhaal heeft. Zo ook Den Haag. Ontstaan rond een grafelijk hof, uitgegroeid tot regeringsstad met pretenties op het gebied van internationaal recht en veiligheid. De stad had een reputatie 'mooi te zijn achter de duinen' en zeker tot aan de twintigste eeuw kon ze dat waar maken. Maar Den Haag was in de negentiende eeuw ook een industriestad. Niets in de stad herinnerd daar nog aan, behalve dan een enkele straatnaam, zoals de Pletterijkade. En hier en daar zijn nog enkele van de exploitatiehofjes te vinden, gebouwd om optimaal te kunnen verdienen aan de arbeidershuisvesting. Ooit woonden 40.000 mensen onder erbarmelijke omstandigheden in die hofjes, op erfjes, uit het zicht, achter en tussen de woningen van de burgerij.

Vanaf de jaren zeventig van de negentiende eeuw zette de sociale segregatie die Den Haag altijd al had gekend – de aanzienlijken rond het grafelijke hof en het gewone volk vooral rond de Grote Kerk en aan de grachten en bij de havens verder door. Het verschil tussen zand en veen, dat tussen Statenkwartier en Schilderswijk, kreeg zijn definitieve vorm. De welgestelden vestigden hun blik op het gebied tussen de stad en Scheveningen – grofweg ten westen van de Laan van Meerdervoort – en voor de arbeidersbevolking die de sloppen rond het

Westeinde kon ontvluchten en de nieuwkomers in de stad, werd ruimte gemaakt in de veenpolders ten oosten van de stad. Voorlopig ging het om de revolutiebouw van de vrije markt. De resultaten waren er naar: in de Schilderswijk werd aan de straat voor de middenklasse gebouwd, op de binnenterreinen voor de arbeiders. Maximaal profijt! De sociale woningbouw zou pas in de twintigste eeuw komen, al moet gezegd: Den Haag was er met Duinorpe en Molenwijk vroeg bij. Maar diezelfde eeuw bracht ook de verwoestingen van de *Atlantikkwall*, het vergissingsbombardement op het Bezuidenhout, de megalomane verkeersplannen voor het centrum in de jaren zestig en de armoedige stadssanering van de jaren zeventig en tachtig. Arm Den Haag.

De Historische atlas van Den Haag is een deel uit een serie van historische atlanten over Nederlandse steden. Eerder verschenen delen over o.a. Rotterdam, Haarlem, Nijmegen en Arnhem. Deze prachtige geïllustreerde en fraai verzorgde uitgaven (typografische verzorging van Jan Boerman) zijn monumentjes in de Nederlandse stadsgeschiedenis. Iedereen met belangstelling en liefde voor de eigen stedelijke omgeving zou het deel van de eigen stad in zijn bezit moeten hebben. En dat zelfde geldt ook voor onze bestuurders en de project- en andere ontwikkelaars.

Hans Pols

TESSEL POLLMANN, *VAN WATERSTAAT TOT WEDEROPBOUW: HET LEVEN VAN DR. IR. J.A. RINGERS (1885-1965)*, (BOOM: AMSTERDAM 2006), € 25,-.

Het aantal monografieën gewijd aan hoge ambtenaren, is nogal beperkt en dit gegeven veronderstelt dat het leven van J.A. Ringers, ook wel de 'Vader van de Wederopbouw' genoemd, zó uitzonderlijk was, dat het een studie rechtvaardigt. Na lezing van de 333 pagina's die Pollmann, in opdracht van de Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten schreef, blijft de lezer zitten met die vraag: hoe groot wás het leven en werken van dr. Ir. J.A. Ringers? Belangrijke wapenfeiten zijn er genoeg: de aanleg van de Noordersluis in IJmuiden, de coördinatie van de Zuiderzeewerken, regeringscommissaris voor de wederopbouw in de Tweede Wereldoorlog en na de oorlog minister van Wederopbouw.

Johannes Ringers was afkomstig uit een betrekkelijk eenvoudig milieu: vader was timmerbaas in Alkmaar. Wel was vader Ringers een zeer actief verenigingsman met een schijnbaar onuitputtelijke energie. Johannes was de enige van vijf kinderen die mocht studeren. Wars van het Delftse studentenleven richtte de jonge Ringers zich op de studie en vond in professor Kraus een beschermer voor het leven. Kraus was oprichter van de TH in Delft en tevens minister van Waterstaat. Ringers zou, met tussenpozen, lang aan de Rijkswaterstaat verbonden blijven. Ook werkte hij voor diverse internationale ondernemingen, onder meer in Indië.

Voor de oorlog kreeg de ambitieuze en organisatorisch zeer capabele Ringers grote projecten onder zijn hoede, waaronder het dichten van de Zuiderzee. Ringers was een meritocraat, omhoog geklommen op grond van talenten, maar hij was vooral ook wat we tegenwoordig een 'netwerker' zouden noemen. Ondergeschikten horen we overigens altijd positief over 'mijnheer Ringers' spreken, zijn superieuren

of gelijken lijken het regelmatig moeilijk te hebben gehad met de lange tentakels van Ringers, die het vrijwel onmogelijk maakten om hem heen te komen.

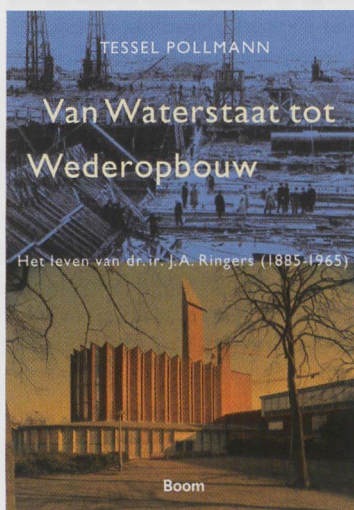
Wederopbouw

Toen de regering in de meidagen van 1940 de wijk nam en Rotterdam en Middelburg door Duitse bombardementen deels werden verwoest, vroeg generaal Winkelmann Ringers voor de post van commissaris voor de Wederopbouw. Met deze episode begint het meest boeiende deel van het boek. We zien een man, gewend aan het nemen van verantwoordelijkheden en beslissingen, leiding geven aan ambtenaren in oorlogstijd in een structuur die sterk autoritaire trekken vertoont. Overigens had Ringers, alvorens de post te accepteren, erop gestaan zo te kunnen werken. Ringers was gezien zijn functie steeds tot overleg met de bezetter gedwongen en dit viel hem niet altijd mee. Hij koos voor een omzichtige omgang, waarbij zijn standpunt was dat elke contact met de Duitsers tot doel had de Nederlandse zaak te bevorderen. Daarbij lijkt hij pijnlijke zaken als Ariërvakeringen en deportaties zoveel mogelijk vermeden te hebben. Hier staat tegenover dat Ringers lid was van het Nationaal Comité, dat de terugkeer van het Nederlandse bestuur na de oorlog voorbereidde. Ondanks zijn behoedzaamheid werd hij in 1943 gearresteerd. Hij kwam als 'goed vaderlander' uit de oorlog, nadat hij in tal van kampen gevangen gezeten had. Verhoren na de oorlog getuigen van onkreukbaarheid in een steeds lastiger wordende positie, waarin de speelruimte per dag kleiner werd. Na de oorlog volgde een kortstondig ministerschap van Wederopbouw en Openbare Werken, waarna Ringers zich als tevoren stortte in een leven gevuld met een

onwaarschijnlijk aantal commissariaten, adviseurschappen en bestuursfuncties.

Opnieuw: is dit een groot leven? We vernemen van Pollmann dat Ringers een sympathieke en warme persoonlijkheid was, maar we maken kennis met een energieke carrièrestrategie. We zien een koloniaal zakenman met weliswaar voor zijn tijd niet ongewone, maar toch weinig innemende ideeën, die zich heftig verzette tegen de Indonesische onafhankelijkheid. We zien Ringers tenslotte opereren in dat uitermate lastige schemergebied tussen bestuur onder Duitse leiding en 'goed vaderlanderschap'. En misschien is dat nu juist wat het belang van deze, door Pollmann helaas nogal stroef geschreven, studie is. Het besef dat in deze kwesties de grijs tinten overheersen en dat wij niet altijd meer inzicht hebben in alle finesses van het al dan niet toelaatbaar zijn van bepaalde visies en handelingen, al dan niet in oorlogstijd. Was Ringers een groot man? Voor zijn tijdgenoten leed dat geen twijfel. Het is echter tijdgebonden grootheid. Als er iets is wat de studie van Pollmann bewijst, dan is het dit.

Erik Lips

THEMANUMMER 'HET KONINKRIJK HOLLAND (1806-1810)', *DE NEGENTIENDE EEUW*, JG. 30 (2006) 3-4.

LOSSE NUMMER ZIJN BIJ DE UITGEVER TE BESTELLEN: INFO@VERLOREN.NL.

Twee eeuwen koninkrijk, of toch niet? Dat was de vraag vorig jaar, toen het tweehonderd jaar geleden was dat Lodewijk Napoleon koning van Holland werd. Of beter nog: in hoeverre was er sprake van continuïteit, toen Willem I in 1813 het koningsschap over de Nederlanden aanvaardde? Wat is de bijdrage van Lodewijk Napoleon geweest voor de toch soepele aanvaarding van Willem I in het republikeinse Nederland? Dat waren vragen die op verschillende congressen werden gesteld. Een deel van de op die congressen uitgesproken redes is opgenomen in het themanummer 'Het koninkrijk Holland (1806-1810)' van het Leidse tijdschrift *De negentiende eeuw*. Een interessant nummer, want het koningsschap van Lodewijk Napoleon is lang vergeten of overgeslagen, zoals terecht in de redactionele opening wordt geconstateerd.

Als een ding uit alle bijdragen duidelijk wordt, dan is dat wel dat het enige wat de meeste mensen van Lodewijk Napoleon weten, waarschijnlijk het minst terecht is: Lodewijk Napoleon zou aan meer herinnerd moeten worden dan aan zijn vermeende uitspraak dat hij 'koning van Holland' zou zijn. Lodewijk Napoleon wordt in dit nummer neergezet als een man die het goed voorhad met zijn onderdanen, die onder moeilijke (politieke en economische) omstandigheden moest werken, iemand die actief, maar ook wispelturig was, iemand die de macht wilde centraliseren, die uiterlijk vertoon niet schuwde, maar weezin had van het krijgsbedrijf; iemand die op vele terreinen in een rijdende trein stapte, maar daar mede sturing aan gaf en zo het pad effende voor het koningschap van Willem I.

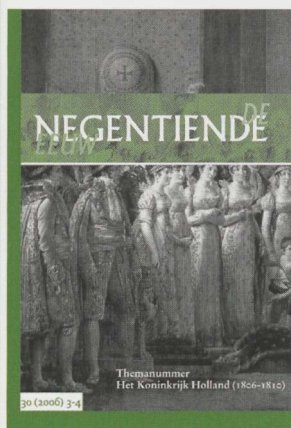
Twaalf bijdragen van de hand van Nederlandse universitair docenten en onderzoekers staan er in het 172 bladzijden tellende themanummer.

Annie Jourdan schrijft over staats- en natievorming. Wyger Velema over het einde van de republikeinse politiek, Peter van den Berg concentreert zich op de codificatie en Joke Roelevink gaat een stap verder: Lodewijk als wetgever en uitvoerder. Maarten van Boven schreef over de reorganisatie van rechterlijke macht in de periode 1806-1810. Van de hand van Wantje Fritschy is een artikel over Isaac Gogel en de staatsfinanciën. Martijn van der Burg is positief over het lager onderwijs en Jos Gabriëls constateert dat Lodewijk investeerde in de landstrijdkrachten en in uiterlijk vertoon, maar – en dat ondanks dat hij een militaire opleiding had genoten – een afkeer had voor het krijgsbedrijf. In de bijdrage van Johan Joor staat het continentaal stelsel centraal. De enige bijdrage waarin Lodewijk niet als belangrijke factor aanwezig is, is van de hand van Willem Frijhof. Frijhof beschrijft welke Nederlanders tijdens Lodewijks bewind naar Parijs togen en Matthijs Lok bekeek de beeldvorming rond Lodewijk Napoleon. Ten slotte plaatsen Ido de Haan en Jeroen van Zanten een aantal kanttekeningen bij het idee dat Lodewijk Napoleon wegbereider is voor het koningschap van koning Willem I. Wat ik bij al deze artikelen miste was een Frans beeld van Lodewijk Napoleon?

Bijdrage

Hoe werd Nederland van een twee eeuwen oude republiek, vrijwel zonder morren een monarchie? Hoe zag die monarchie vanaf 1806 er uit? In hoeverre was er sprake van continuïteit en wat veranderde er? Het zijn wezenlijke vragen bij het bestuderen van de Nederlandse staat- en natievorming. Lodewijk Napoleon heeft, vanaf het moment dat hij in mei 1806 door zijn broer op de Hollandse troon werd geplaatst, getracht zichzelf

als een redelijk vorst te presenteren: hij zou een nationale, de constitutie respecterende, koning zijn. Vol overtuiging toog Lodewijk aan het werk: de financiën moesten op orde worden gebracht, er moest een burgerlijk en strafrechtelijk wetboek worden gemaakt, er diende een keuze te worden gemaakt of het koninkrijk vooral een zeevarende militaire natie moest zijn, dan wel dat de landmacht meer aandacht behoeft (het werd de landmacht, tot groot ongenoegen van Napoleon), van de rechterlijke macht moest meer een eenheid worden gemaakt, het hoger onderwijs moest worden gestimuleerd en daarnaast wilde Lodewijk Napoleon ook nog eens voor zijn volk een zichtbare en bereikbare monarch zijn. En dat alles terwijl over zijn schouder een kritische oudere broer mee keek, van wie Lodewijk Napoleon afhankelijk was (zo bleek in 1810), maar ten opzicht van wie hij zich steeds onafhankelijker opstelde. In 1810 is 'broertje Louis' in de ogen van Napoleon niet meer ten eerste een aan hem onderhorig familielid, maar een vreemde koning: Lodewijk I van Holland. In de bijdrage van Velema en die van De Haan en Van Zanten wordt het meest duidelijk dat Lodewijk Napoleon niet alleen een 'speler in zijn tijd' was, maar dat hij ook bespeeld werd door zijn tijd. De Nederlandse bestuurlijke elite kon aan het begin van de negentiende eeuw niet ontkennen dat bijna alle politieke daadkracht was verdwenen. Een ding was echter wel duidelijk: men wilde een republiek blijven. Maar waarom? De argumenten waren oud en in de praktijk bleek dat handhaving van het oude bestel geen van de bestaande problemen zou oplossen. Daarnaast, de republikeinse keuze was er niet: het was of Lodewijk accepteren of opgenomen worden in het Franse rijk. Lodewijk overtuigde in woord en daad de

bestuurselite van het nut van de monarchie. Nederland had een schok van buiten nodig en die werd geleverd door Lodewijk Napoleon, die zo – zonder het zelf te beseffen – een belangrijke rol in de Nederlandse geschiedenis heeft gespeeld, zo besluit Velema.

Op het gebied van de wetgeving en de daarbij behorende uitvoering waren er (vastgelopen) ontwikkelingen. In 1809 werd een burgerlijk en een strafrechtelijk wetboek ingevoerd (en in 1806 een Schoolwet). Dit stond niet op zichzelf: het

waren middelen om te komen tot staats- en natievorming. Lodewijk zorgde dat de vastgelopen besprekingen werden vlotgetrokken. Het resultaat was er naar: rechtseenheid. Maar bij de uitvoering ervan zat Lodewijk zichzelf nogal eens in de weg. Hij verhuisde het staatsapparaat van Den Haag naar Amsterdam, was veelvuldig op reis en was wispelturig in zijn denkbeelden. Tussen 1806 en 1810 werden maar liefst 123 militaire decreten uitgevaardigd, die op velerlei terreinen tot chaos leidden. In deze periode waren er zes verschil-

lende ministers van Oorlog.

De twaalf artikelen laten zien dat er veel over de 'periode Lodewijk Napoleon' te vertellen is, maar ook dat er waarschijnlijk nog veel meer te vinden is: wie in de archieven duikt, merkt dat zelfs in de kleinste dorpsarchieven allerlei zaken terug zijn te vinden. Het is dan ook zichtbaar in wiens naam veel van deze gegevens zijn opgeschreven: Lodewijk Napoleon, Koning van Holland.

Ger Jan Onrust

MAARTEN VAN ROSSEM, *DE KOUDE OORLOG. EEN HOORCOLLEGE OVER DE WERELDGESCHIEDENIS VAN DE STRIJD TUSSEN OOST EN WEST*. 4 CD'S.

(HOME ACADEMY: DEN HAAG, 2007), € 34,95.

Volgens Van Rossem zijn de Verenigde Staten de enige schuldigen aan de Koude Oorlog. De Sovjet-Unie en de dreiging die van haar uitging was een natuurverschijnsel, waar niets aan te doen was. Het was net zo iets als met ADHD-kinderen in de klas; ontsproten ze, dan is de leerkracht schuldig, want hij heeft het probleem van deze kinderen niet goed 'gemanaged'. Overigens laat Van Rossem er geen enkel misverstand over bestaan: zijn voorkeur ligt niet bij het Sovjet-systeem. En dat hij de ene na de andere Amerikaanse president - op Eisenhower na - van sufkoppigheid en naïviteit beschuldigt, heeft er alleen maar mee te maken dat zij autonome wezens waren en de Sovjetleiders niet.

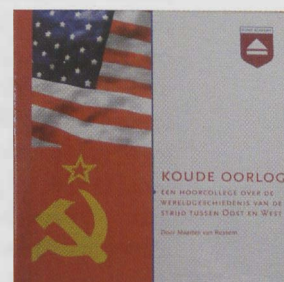
Ter rechtvaardiging van zijn impliciete stelling over de Koude Oorlog somt Van Rossem alle menselijke en niet-menselijke verliezen van de Sovjet-Unie in de Tweede Wereldoorlog op en zet die dan af tegenover die van de Verenigde Staten. De verliezen van de Sovjet-Unie waren immens - 25 miljoen - tegenover over nog geen 300.000 aan de kant van de Verenigde Staten. En dat verklaart het veiligheidssyndroom van Stalin. De

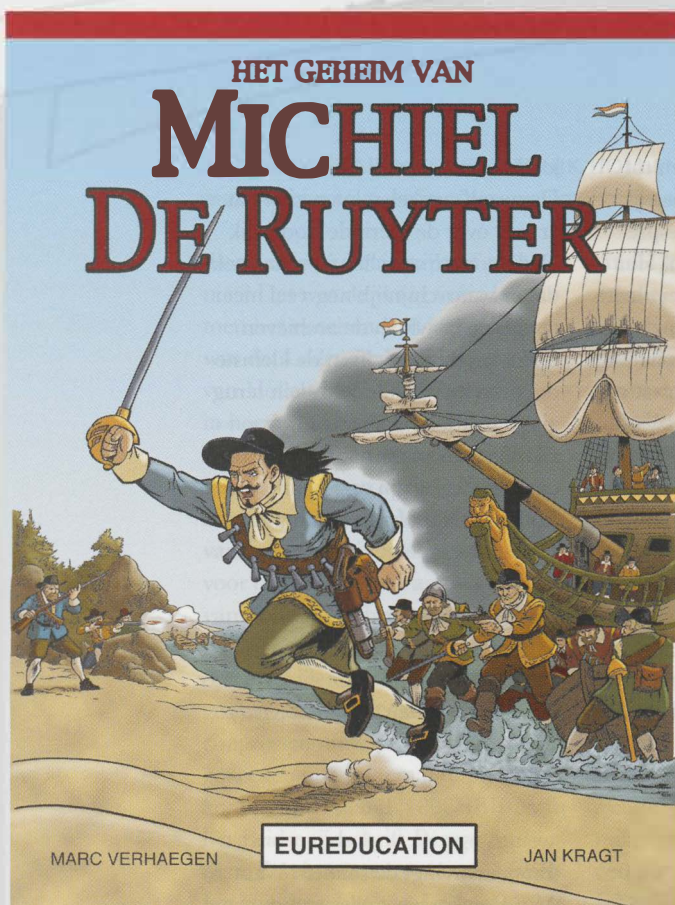
Verenigde Staten hadden moeten begrijpen dat de Sovjetunie vanaf 1945 een bufferzone in Oost-Europa wilde hebben en - omdat die er bij democratische verkiezingen aldaar nooit zou komen - de vrijheid van de volken aldaar opgeofferd moest worden aan de begrijpelijke wensen van de Sovjet-Unie. De Verenigde Staten hadden niet in de stress moeten schieten toen Stalin heel Oost-Europa op hardhandige wijze tot het communisme 'bekeerde', delen van Perzië opeiste, een militaire basis aan de Dardanellen wilde en in het algemeen niet aan de naoorlogse 'nieuwe wereldorde' wilde meewerken. In feite waren dit, volgens Van Rossem, allemaal onderhandelingspunten, net zoals de blokkade van Berlijn dat was. Alleen de Verenigde Staten hadden dat niet door of wilden dat niet zien. Voor de Sovjet-Unie was de Koude Oorlog geen strategisch conflict; ze wilde veiligheid en de mogelijkheid voor uitbreiding daarvan na de Tweede Wereldoorlog optimaal benutten. De Verenigde Staten hebben van de Koude Oorlog een ideologische tegenstelling gemaakt en daarmee het conflict opgeblazen. Gelukkig niet letterlijk, al heeft het af en toe niet veel gescheeld, weten

we nu.

En daar wringt de schoen. Want Van Rossem weet alles van de Amerikanen en kan hen dus opvoeren als actieve spelers in dit krachtenspel, maar de overwegingen en motieven van de Russische leiders blijven beperkt tot het begrip 'veiligheid'. De werkelijkheid van de Koude Oorlog was gecompliceerder: naast machts-politicus was Stalin ook overtuigd marxist. En dat de Amerikanen 'maar' 3000.000 man in de oorlog verloren en de Russen 25 miljoen zegt naast de wreedheid van de nazi's, ook iets over die van Stalin en over de verschillende wijze waarop Amerikaanse en Russische generaals met hun manschappen omgingen. In het Rode Leger telde een mensenleven niet. Volstaat Realpolitik bij het drama dat de stalinisatie van Oost-Europa was? En zelfs als het antwoord 'ja' moet zijn, dan is het toch te begrijpen dat de Verenigde Staten met een ideologisch gekleurd antwoord - gekruid met termen als 'vrijheid' en 'democratie' - kwamen. Het spanningsveld tussen willen en niet kunnen waarin de Amerikanen opereerden, had Van Rossem wel wat meer kunnen uitwerken.

Hans Pols

STRIPVERHAAL MICHEL DE RUYTER

Eind maart werd ter ere van 400 jaar Michiel de Ruiter het nieuwe stripverhaal gepresenteerd over het leven

van deze bekende zeeheld uit de 17^e eeuw. De strip werd gemaakt door Marc Verhaegen en Jan Kragt. In het album wordt veel aandacht besteed aan het

onvoorstelbaar avontuurlijk leven van Michiel De Ruyter. Zijn legendarische gevechten tegen de kapers, de walvisvaart, de zeeslagen tegen de Engelsen, het gevecht om de Sont, de vierdaagse zeeslag en de vernietigende zegetocht in Chatham passeren de revue.

Het stripverhaal *Het geheim van Michiel De Ruyter* is het eerste project van de Stichting Eureducation die in 2005 door de makers van de strip werd opgericht. De Stichting heeft onder meer als doelstelling 'jongeren in Europa deelgenoot maken van elkaars cultuur en geschiedenis.' Kennis en respect voor elkaars cultuur is de kern waar de wereld om draait. Zonder dat verliezen mensen zich snel in vooroordelen. Dat geldt voor volwassenen, maar sterker nog voor jongeren. Door middel van het stripverhaal en andere media probeert stichting

Eureducation jongeren te informeren en aan het denken te zetten. Pakkende verhalen, actie, humor en het teken-talent van Marc Verhaegen zijn daarbij belangrijke ingrediënten.

Er wordt door studenten van de lerarenopleiding in Utrecht gewerkt aan een algemeen lespakket rond het album. Het is niet duidelijk wanneer het precies af is. Mochten scholen behoefte hebben aan een specifiek geschiedenislespakket dan kan er contact opgenomen worden met de Stichting Eureducation.

Het album is te koop in de stripwinkels en boekhandel voor € 5,95. Bij bestellingen van 10 of meer albums is speciaal voor het onderwijs een korting mogelijk van 35%. Scholen kunnen de albums bestellen via:

info@eureducation.nl.

NIEUWE HISTORISCHE SITE VPRO

De VPRO start binnenkort een nieuw project: Plaats van Herinnering.nl. De aftrap vindt plaats op donderdag 14 juni 2007 op het vlaggenschip van het Havenbedrijf Rotterdam.

Plaats van Herinnering is een unieke interactieve, digitale geschiedeniskaart van Nederland. Historische gebeurtenissen uit de 20ste eeuw worden tot leven gewekt met beeld, geluid én veel persoonlijke herinneringen van bezoekers. De

komende jaren wordt de site aangevuld met belangrijke en bijzondere plekken uit de Nederlandse geschiedenis. De site gaat vanaf 15 juni online.

www.plaatsvanherinnering.nl

ERRATUM

Simon van der Wal, auteur van 'Rondom Sneek', Kleio 3, is niet werkzaam als docent aan het Magister Alvinus in Sneek. Hij is docent geschiedenis aan de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden.

EDUCATHEEK

Educatheek.nl heeft als doelstelling het samenbrengen van vraag naar en aanbod van leermiddelen en lesmaterialen. De site is een grote database van beeldmateriaal, ICT toepassingen en andere leermiddelen voor alle onderwijsinstellingen, die zijn getoetst op geschikt-

heid en betaalbaarheid. De database wordt voortdurend vernieuwd en aangepast aan de behoeften vanuit het onderwijs.

Via deze site kunnen leerkrachten ook leermiddelen bestellen:

www.educatheek.nl

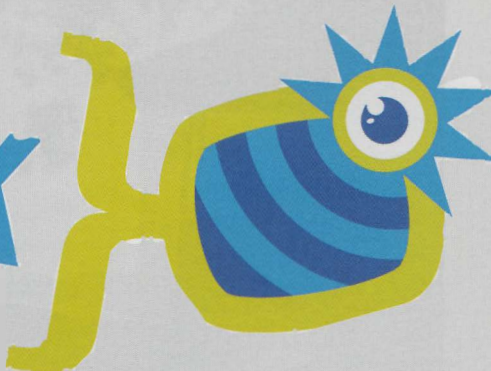
PIET PEETERS OVERLEDEN

Op 30 maart is Piet Peeters overleden. Hij was de man van Renée Schreuder. Renée is oud bestuurslid van de VGN en heeft de website van de VGN opgezet. Een groot deel van het technische werk deed Piet. Daarnaast

dacht hij mee over een gebruiksvriendelijke indeling van de site. De VGN en de bezoekers van de site hebben veel aan hem te danken. We wensen Renée veel sterkte bij het omgaan met dit verlies.

Bestuur VGN

Teleblik

TELEBLIK

OOK VOOR DOVE EN SLECHTHORENDE LEERLINGEN

Teleblik en de Koninklijke Effatha Guyot groep (KEGG) gaan samen videomateriaal online toegankelijk maken voor leerlingen van de KEGG. De KEGG is een organisatie voor onderwijs aan doven, slechthorenden en mensen met ernstige spraaktaalmoeilijkheden. Binnenkort zullen de eerste video's met ondertiteling beschikbaar worden, na de zomer zullen ook fragmenten met een doventolk op Teleblik te vinden zijn.

TELEBLIK KANT-EN-KLAAR

Langzaam maar zeker verschijnen steeds meer kant-en-klaar-toepassingen van Teleblik op internet:

Webquest Indië voor groep 8
www.webkwestie.nl/nederlands_indie

Fragmenten en sites over de middeleeuwen voor groep 4-8
www.po.teleblik.nl/themas/middeleeuwen

Links naar historische filmpjes op Teleblik
www.histoforum.digischool.nl/bibliotheek/filmpjes.htm

Webquest over de Koude Oorlog voor de bovenbouw van het vmbo

www.webkwestie.webquestmaker.nl/koudeoorlog

Dossiers voor het voortgezet onderwijs, onder andere over de VOC
www.vo.teleblik.nl/dossiers/voc

CONFLICT COURANT

De Conflict Courant is een digitale leskrant voor het Studiehuis en verschijnt twee keer per jaar. Elke editie behandelt een gewapend conflict. Conflicten zijn complex en meestal maar kort in het nieuws. In de krant wordt veel achtergrondinformatie over conflicten gegeven. De krant bestaat uit een docentendeel (handleiding met lessuggesties, werkvormen, tips

en informatie) en een leerlingen-deel (kopieerbare werkbladen).

U kunt de Conflict Courant gratis downloaden. Een geprinte versie is zowel los verkrijgbaar als in de vorm van een abonnement (prijs € 3,50). Bij een abonnement krijgt u het nulnummer - over hoe om te gaan met conflicten in de klas - gratis.

www.cmo.nl

SPOOKHUIS ENG

Engel's geschiedenis wordt een belevenis in Avonturenpark Hellendoorn! Want tot en met zaterdag 30 juni staat ENG: Anno's huis van de Angst in de Discovery Club. ENG is een spookhuis dat een spannend overzicht laat zien van angsten door de eeuwen heen. Waar waren mensen vroeger bang voor? En wie of wat vrezden we nu? Aan de hand van vier thema's (angst voor ziektes, angst voor de ander, angst voor rampen en angst voor de toekomst) kan iedereen al griezelend ervaren dat angst iets van alle tijden is. Al 90.000 mensen bezochten ENG op verschillende plekken in Nederland. Speciaal voor ENG in Hellendoorn heeft Anno, in

samenwerking met Kunst en Cultuur Overijssel, een educatief programma ontwikkeld voor groep 7 en 8 van het basisonderwijs. Dit pakket bestaat uit een audiotour en een speciale foto-opdracht rondom ENG. De audiotour en de opdracht worden op theaterlijke wijze geïntroduceerd door een echt Wit Wief. Dit educatieve programma kan gevolgd worden van maandag t/m vrijdag tussen 10.00 uur tot 13.00 uur en duurt ca. 45 minuten.

Reserveren kan via Avonturenpark Hellendoorn, afdeling sales & reserveringen: 0548 - 659 159.

www.avonturenpark.nl
www.anno.nl

LESMATERIAAL BIJ ZWARTBOEK

Zwartboek is uit op dvd. Bij de film zijn nu ook twee lespakketten beschikbaar. Hierin worden onder meer archiefbeelden gekoppeld aan scènes uit de film. De pakketten zijn ontwikkeld door Stichting Zwartboek, in samenwerking met Histocasa. Het 'Zwartboek onderwijsproject' is bedoeld om jongeren te informeren over de oorlog en een verband te leggen met actuele thema's als racisme, haat, verraad en dilemma's. Voor meer informatie: www.zwartboekdefilm.nl, klik op 'onderwijs'

KLEIOKRANT

10 DUIZEND ZAKDOEKEN

De voorstelling *10 Duizend Zakdoeken* vertelt het trieste relaas van een joodse familie in concentratiekamp Vught. Speciaal voor het voorgezet onderwijs wordt de voorstelling tussen 20 t/m 29 juni veertien maal opgevoerd in Nationaal Monument Kamp Vught. De Provinciale Staten hebben onlangs subsidie aan de productie werd toege-

kend. Hiermee kunnen honderden Brabantse scholieren uit het voortgezet onderwijs in juni voor een symbolische entree van € 1 per persoon de voorstelling bezoeken. Daarnaast zijn er familievoorstellingen op vrijdag 11 en zaterdag 12 mei om 20.30 uur. De entree hiervoor bedraagt € 15 of € 12,50 met CJP/CKV, als student of Vriend van NM Kamp Vught

HISTORISCHE VERENIGING LEEUWARDEN

Aed Levwerd is de eerste historische vereniging in Nederland die een historisch jeugdboek uitgeeft, ter promotie van de lokale geschiedenis voor jongere mensen, hun ouders en grootouders. Het verhaal speelt zich af in Leeuwarden in de 18e eeuw en is eerder al uitgeroepen tot boekenweekgeschenk 2007. De Friese editie wordt gepresenteerd op 30 augustus 2007 aan de voormiddag van de start van de Fryske

Sutelaksje (6 weken promotie Friese boek). De Nederlandse editie wordt gepresenteerd tijdens de Week Van De Geschiedenis in de tweede helft van oktober. Ter versterking van de beleving van het boek wordt er een stadswandeling gemaakt, met opdrachten voor o.a. het basisonderwijs. Het is ook mogelijk de wandeling alleen of met vrienden, ouders te doen. Ook heeft de vereniging een taalspel ontworpen.

www.aedlevwerd.nl

LESSEN EN QUIZZEN ANNE FRANK

Op www.annefrank.org/dagboeklessen staan lessen en quizen over Anne Frank en haar dagboek. De dagboeklessen stimuleren

leerlingen na te denken over de wereld van Anne Frank en die van henzelf. De quizen testen de kennis van leerlingen over Anne Frank. De website is gemaakt door de Anne Frank Stichting.

SYMPOSIUM ANNE FRANK

Op 25 juni 2007 is het 60 jaar geleden dat *Het Achterhuis. Dagboekbrieven 14 juni 1942 - 1 augustus 1944* verscheen. Ter gelegenheid hiervan organiseren het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie en de Anne Frank Stichting, in samenwerking met het Anne Frank Fonds te Basel en uitgeverij Promotheus/Bert Bakker, een symposium waarin

het belang van het dagboek vanuit verschillende invalshoeken wordt belicht. Het symposium begint om 14.00 uur en zal plaatsvinden in de Rode Hoed te Amsterdam. Toegangskosten kosten € 10,- of € 7,50 (CJP, Stadspas, 65+, collegekaart) en zijn vanaf half mei verkrijgbaar bij de Rode Hoed.

www.rodehoed.nl

STUDIEREIS TURKIJE

In het kader van onderwijsverbetering, horizonverbreding, life-long-learning en de multi-culturele samenleving wordt er door EUROCLIO, de Europese Vereniging van Geschiedenisleraren, een culturele en educatieve studiereis naar Turkije georganiseerd. Deze vindt plaats van 17 tot en met 24 oktober 2007 (halverwege de herfstvakantie voor alle regio's) en richt zich met name op de steden Ankara en Istanbul. Tijdens de studiereis zal een Nederlandse delegatie, waar u deel van kunt uitmaken, kennismaken met het Turkse onderwijs en de culturele en historische achtergrond van Turkije. Het doel is om expertise van Nederlandse en Turkse geschiedenisdocenten uit te wisselen. In totaal kunnen 20 deelnemers uit Nederland mee. U wordt verzocht zich vóór 1 augustus aan te melden. De helft van

de kosten wordt betaald met een PLATO-subsidie van het Europees Platform. De resterende kosten zijn 750 euro. Hierin is alles inbegrepen (retourvlucht, hotel, maaltijden, toegangsbewijzen, vervoer ter plaatse met luxe touringcar). EUROCLIO raadt u aan om gebruik te maken van de nascholingsgelden van uw school. Helaas kunt u geen gebruik maken van de vervangingsregeling. Wilt u zich aanmelden? Stuur dan een e-mail met uw gegevens naar jonathan@euroclio.nl. Ook voor eventuele vragen kunt u hier terecht. Voor meer informatie:

www.euroclio.nl

MUSEUMNIEUWS

NATIONAAL MONUMENT KAMP VUGHT

Dit is om nooit te vergeten: Dagboek en brieven van Helga Deen, 1943

Tot en met 1 juli is deze expositie te zien in Nationaal Monument Kamp Vught. De expositie werd in maart in het Stedsmuseum Tilburg geopend tijdens de presentatie van het gelijknamige boek. De joodse Helga Deen uit Tilburg werd in 1943 met haar broer Klaus en haar ouders Willy en Käthe afgevoerd naar het kamp Vught. Vanaf 1 juni hield ze in het geheim een dagboek bij. Helga werd op 16 juli 1943 met haar familie omgebracht in het Poolse vernietigingskamp Sobibor. In 2004 trok de vondst van het boek de aandacht van internationale media.

www.helga-deen.nl
www.nmkampvught.nl

LEGERMUSEUM DELFT

Maurits en het Oranje geheim

Speciaal voor jonge bezoekers is er in het Legermuseum de tentoonstelling *Maurits en het oranje geheim*. Kinderen maken samen met hun gids Prins Maurits een spectaculaire tocht over het oorlogstoneel van vier eeuwen geleden, compleet met een bezoek aan een lawaaijige herberg en een rondleiding in een wapenmagazijn, deelname aan een

gevaarlijke veldtocht én een exclusieve ontmoeting met de prins zelf.

In *Maurits en het oranje geheim* maken kinderen op speelse wijze kennis met Willemsoon Maurits en het ontstaan van de Republiek Nederland. De tentoonstelling zit vol met computerspellen, raadsels en opdrachten en loopt tot 2010.

www.legermuseum.nl

HAAGS HISTORISCH MUSEUM

De Nationale Historie!

Minister Plasterk maakte eind mei een bustour langs Den Haag, Amsterdam en Arnhem om hun plannen in

ontvangst te nemen voor het toekomstig museum van de Nationale Geschiedenis. Plasterk droomt van een museum met een overzicht van de canon van Nederland.

Nu al is een presentatie te zien van topstukken uit onze vaderlandse geschiedenis. De presentatie is een samenwerking van het Haags Historisch Museum en het Rijksmuseum Amsterdam. Een unieke mogelijkheid om de vensters van de canon te bekijken. Voor leerkrachten is het daarom raadzaam om nu een schoolbezoek te plannen, hun leerlingen zijn namelijk waarschijnlijk al van school af voordat het Nationaal Museum is gerealiseerd. Ook voor individuele bezoekers is deze presentatie een must.

www.haagshistorisch-museum.nl

VERZETSMUSEUM AMSTERDAM

Bevrijdingsmuziek: Liedjes na vijf jaar bezetting

In het toeristisch thema-jaar *Feel the Rythm* laat het Verzetmuseum Amsterdam de muziek uit de bevrijdingsdagen van 1945 herleven. Na vijf jaar bezetting volgde in mei 1945 een 'muzikale ontlading'. Er waren liedjes met uiteenlopende vaderlandslievende thema's en er werd veel gezongen over de bevrijders. Vanwege gebrek

aan vinyl werden er nog geen grammofoonplaten gemaakt, maar dankzij gedrukte bladmuziek konden de liedjes live worden gespeeld op de vele bevrijdingsfeesten.

Wie zongen de liedjes en hoe klonken ze ook alweer? En wat betekende de muziek voor de Nederlandse bevolking na vijf jaar onderdrukking?

Op de tentoonstelling is een grote hoeveelheid bladmu-

ziek, aangevuld met foto's van vrolijke straatbeelden en citaten over de impact van de bevrijdingsmuziek te zien. Uiteraard zijn er ook klassiekers te beluisteren, zoals 'Trees heeft een Canadees', 'Cheerio Holland' en 'Daar zijn de appeltjes van Oranje weer'. De tentoonstelling loopt nog tot en met 30 september 2007.

www.verzetmuseum.org

De Leidse nascholing

De lerarenopleiding (ICLON) en de opleiding geschiedenis van de Universiteit Leiden organiseren op:

Vrijdag 5 oktober 2007

een studiedag over het CE-onderwerp voor 2008-2009:

'Ten oorlog! Europese oorlogen 1789-1919. Oorlog als maatschappelijk fenomeen'

ruime mogelijkheid voor discussie en actieve deelname.

Deze studiedag is bedoeld voor geschiedenisdocenten en andere belangstellenden en dient als voorbereiding op het examenonderwerp.

Op deze dag kunt u een combinatie van lezingen en workshops volgen met

U kunt zich inschrijven via het aanmeldingsformulier op de website: www.iclon.nl/geschiedenisdag.

Aanmeldingsformulieren kunt u tevens aanvragen via 071 - 527 40 15 of iclonns@iclon.leidenuniv.nl

ICLON

Afdeling Hoger Onderwijs
Afdeling Voortgezet Onderwijs

Universiteit Leiden

Universiteit Leiden. Universiteit om te ontdekken.

De Hebri-atlas "Nederland Wereldland"

€ 39,50

- 132 pagina's
- 240 kaarten in heldere kleuren
- tientallen foto's
- nieuwe benadering Nederlandse landschappen
- herkomstlanden nieuwe Nederlanders
- prognoses bevolking en klimaat
- historische kaarten voor een beter begrip van de hedendaagse geografie

Speciale aanbieding voor alle lezers van Kleio:
In plaats van €49,50 betaalt u voor de atlas slechts €39,50!

(exclusief €6,50 verpakings- en verzendkosten, vermeld s.v.p. "kleio" bij uw bestelling).

Ook leverbaar: wandplaat "De weg van een wetsontwerp" (€40,-) en de wandplaat "De Tweede Wereldoorlog":

Een prima aanvulling op de atlas.

voorzijde:
Europa 1939-1942
achterzijde:
Europa na 1943 en de strijd in het Verre Oosten

formaat:
127 x 96 cm.

Uitgeverij Hebri • www.hebri.nl • hebri@wxs.nl • 020-6268549

€ 40,-

Instituut voor
Leraar en School

Radboud Universiteit Nijmegen

NASCHOLINGSCONFERENTIE 2007

"TEN OORLOG! EUROPESE OORLOGEN 1789-1919. OORLOG ALS MAATSCHAPPELIJK FENOMEEN."

Op 21 september biedt de afdeling Geschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen in samenwerking met het Instituut voor Leraar en School (ILS) een nascholingsconferentie aan over het onderwerp 'Ten oorlog! Europese oorlogen 1789-1919. Oorlog als maatschappelijk fenomeen.'

- Spreekers:**
- 0 Prof.dr. Hans Binneveld (EUR)
 - 0 Drs. Piet Kamphuis (Instituut voor Militaire Historie)
 - 0 Prof.dr. Remieg Aerts (RU)
 - 0 Prof.dr. Peter Rietbergen (RU)

In het middagprogramma worden diverse workshops aangeboden.

Tijdens de lunch- en namiddagpauze is er een informatiemarkt van uitgeversmaatschappijen en documentatiecentra.

Plaats: De conferentie wordt gehouden in Hotel Erica, in Berg en Dal

Kosten: De kosten bedragen € 110,- per persoon, inclusief reader, koffie/thee, lunch en afsluitend drankje. Bij inschrijving na 1 augustus bedragen de kosten € 130.

Voor meer informatie over het programma en de diverse workshops kunt u terecht op de website van de afdeling geschiedenis: www.let.ru.nl/geschiedenis/actueel/nieuws

Het aanmeldingsformulier kunt u aanvragen bij: Heleen Loof, Radboud Universiteit Nijmegen, tel. 024-36 121 72 of via nascholing.geschiedenis@let.ru.nl

TEN OORLOG!

"EUROPESE OORLOGEN TUSSEN 1789-1919. OORLOG ALS MAATSCHAPPELIJK FENOMEEN".

Rotterdamse nascholing Geschiedenis

Op vrijdag 12 oktober 2007 organiseert de opleiding Geschiedenis (FHKW) aan de Erasmus Universiteit Rotterdam een nascholingsconferentie voor geschiedenisleraren over het CE-onderwerp

12 oktober 2007

09.00-09.30 Ontvangst met koffie en thee

DEEL 1 **HISTORISCH WETENSCHAPPELIJKE LEZINGEN**

9.30-09.45 **Dr. Rudolf Dekker** (FHKW), Welkomstwoord

9.45-10.30 **Drs. Piet Kamphuis** (Nederlands Instituut voor Militaire Historie), Ontwikkelingen in de oorlogvoering en de gevolgen daarvan op de relatie tussen krijgsmacht en samenleving

10.30-11.00 **Pauze met koffie en thee**

11.00-11.45 Keuzelezingen:

- A. **Dr. Paul Schulten** (FHKW), De Boerenoorlog in Nederlands en Europees perspectief
- B. **Prof.dr. Hans Binneveld** (FHKW), Psychiatrie en oorlogvoering in de 19e en 20e eeuw

12.00-12.45 **Prof.dr. Hein Klemann** (FHKW), Totale oorlog en de voorgeschiedenis daarvan

LUNCH EN INFORMATIEMARKT

DEEL 2

14.00-15.00

DIDACTISCHE TRAININGEN ONDER LEIDING VAN HET ILS

Workshops ronde 1

- A. **Drs. Jan de Vries** (vakdidacticus geschiedenis ILS/RU), 'Oorlog en vrede', een klassieke oorlog.
- B. **Drs. Harry Havekes** (vakdidacticus geschiedenis ILS/RU en Hogeschool van Arnhem en Nijmegen), Vier oorlogen: feiten, begrippen en chronologie.
- C. **Drs. Koen Henskens** (docent geschiedenis Lorentz Lyceum Arnhem en Arnhem International School), Het spel van de diplomatie.
- D. **Drs. Bas van Rooijen** (docent geschiedenis Scholengemeenschap Stevensbeek) De oorzaken van Wereldoorlog I; Op zoek naar de waarheid!

PAUZE EN INFORMATIEMARKT

15.30-16.30

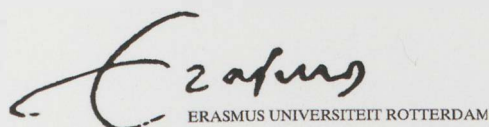
Workshops ronde 2

16.30-17.00

Afsluiting met borrel en uitreiking certificaten

Lokatie:

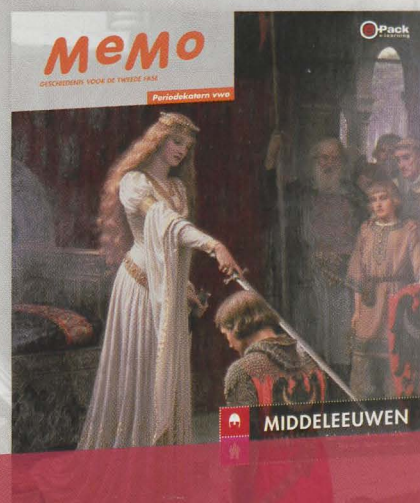
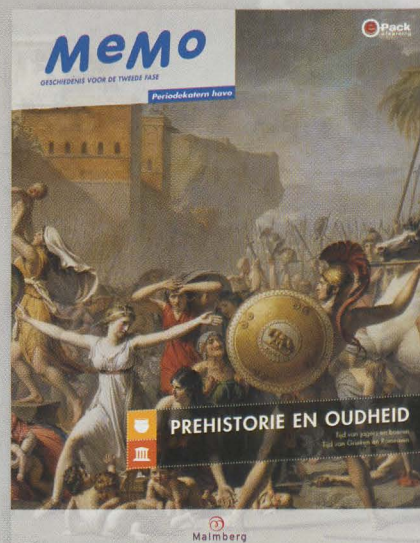
Nationaal Onderwijsmuseum, Nieuwemarkt 1a Rotterdam.

nationaal onderwijsmuseum

U bent aangemeld, zodra u betaald hebt. De kosten voor de nascholingsconferentie zijn 95 Euro p.p., inclusief reader, koffie/thee, lunch en borrel. U kunt zich voor deze conferentie aanmelden met het elektronische formulier, te vinden op: www.fhk.eur.nl/nascholing. Op deze website is ook meer informatie over het programma, de sprekers, het CE-onderwerp en praktische zaken. De organisatie is in handen van dr. Rudolf Dekker (r.dekker@fhk.eur.nl).

MeMo tweede fase ver vooruit in geschiedenis

- Geschiedenis die ertoe doet.
- Gegarandeerd maximaal leerresultaat met gerichte examenhelp.
- Aparte boeken voor havo en vwo.

Kijk ook vooruit!

Vraag op www.memotweedefase.nl uw eigen beoordelingsexemplaar aan of maak een afspraak met de tweedefase-deskundige van Malmberg. Bellen kan natuurlijk ook: (073) 6287 554.